

ERDÉLYI MUZEUM

XXII. kötet.

1905.

6. füzet.

Szentjóni Szabó László elítéltetése és halála.

A Martinovics-összeesküvést 1794 augusztus 13.-án föl fedezték. A bécsi kormány az egész dolgot sötétebb színben látta, vagy akarta látni, mint a milyen az volt, és erélyesen fogott a nyomozáshoz. A kire a legkisebb gyanú hárult, azt nem engedte ki többé kezeiből. Sokan egészen ártatlanul kerültek a bűnpörbe, mások meg részesei voltak ugyan az összeesküvésnek, de akarataik ellenére keveredtek a dologba. Ezek közé tartozott Szentjóni Szabó László is. Martinovics terveiről jóformán csak hallomásból tudott. Nem is vetett az egészre ügyet. Békén foglalkozott tovább is jövőjét illető terveivel, és miután a bihari tisztújításon minden erőfeszítés daczára is kibukott a jegyzőségből,¹ összeköttetéseit fölhasználva a főispánhoz fordult, hogy tegye meg titkárának. A főispán, Teleki Sámuel gróf erdélyi kanczellár, engedett a költő kérésének és Szabó mint főispáni titkár ismét biztos jövő elébe nézhetett.

Talán új ura kíséretében, talán, mert sok szabad ideje volt, Pestre ment, a hol mulatságnak adta magát. Könnyelmű természete, a mely egész élete folyásában jellemzi őt, itt újra erőt vett rajta; a mulatozás egészségét is megtámadta és veszedelmes bajt szerzett magának, a mely később elfajult és halálának is okozója lett.

Ekkor, a mulatságok közben, fogják el, és viszik Budára. A királyi fiseus ellene is megindította a felségsértési és hazárdulási pört, mint a Martinovics-összeesküvés minden tagja ellen. Eleinte a vád is úgy szólt ellene, mintha részes lett

¹ Lásd: *Szirmay Antal*, *Jacobinorum Hungaricorum Historia*, 1809. Az Aignernél (Budapest, 1889) megjelent kiadás 96. lapján, *Kazinczy* jegyzései között: „1794-ben honor. notarius volt Biharnak. Hatvani Istvánt nem tolhatta ki a restauráción, melyen gyalázatos utak által is igyekezett“.

volna az összeesküvésben. Szentmarjai és Hajnóczy vallomásai-
ból azonban kitűnt, hogy csak tudomása volt annak létezéséről,
de bele nem avatkozott. Bűne mindössze annyi volt, hogy
Szentmarjayval a jakobinusok írásairól beszélgetni mert, Haj-
nóczy pedig a „popularem quemdam Catechismum Le Montagne
dictum“ fölolvasta neki, sőt mi több, költőnk azt le is akarta
írni. Ehhez járult még, hogy az összeesküvést Fodor nagy-
kőrösi tanárnak elmondta.

Ha Szentjóni Szabónak ezt a szereplését a Martinovics-
ügyben közelebbről vizsgáljuk is, akkor sem mondhatjuk őt a
legkevésbé is bűnösnek. Fiatalos hővvel merült ő is abba a
rajongó idealizmusba, a mely különösen Szentmarjait elfogta?
Nem. Költőnk hall a dologról, egy kevéssé érdeklő is őt az
egész, alkalmilag elmondja egyik volt kollégájának, — de sem
az összeesküvésnek részesévé lenni nem akar, sem pedig barátjait,
a kik vele a dologról beszéltek, elárulni nem hajlandó.

Igy látjuk, és csakis így láthatjuk ma a dolgot. A „nemes
királyi ítélőtábla“ (inelyta tabula regia iudiciaria) azonban mind-
ezt úgy fogta föl, hogy költőnk az összeesküvők nézetét magáévá
tette és a francia jakobinusok tanait terjeszteni akarta. Ezért
a Thugut-kormány intenzióinak megfelelőleg ezt a nagyrészt
passiv szerepet is épen olyan elítélendőnek mondta ki, mintha
Szabónak is része lett volna az államfölforgató tervekben.

Nem használt neki, úgy látszik, az sem, hogy az erdélyi
kanczellár titkára volt, és nem segítette az a körülmény sem,
hogy a Ferencz király koronázására írott „Mátyás király“ őt
mintegy udvari költővé avatta. Az 1795 május 8.-án hozott
ítélet költőnknek is pallos-halált és jószág-vesztést¹ szánt,²
esupán azért, mert elég becsületes volt ahhoz, hogy barátait
önként el ne árúlja és azoknak belé helyezett bizalmát meg
ne csalja.

^ A pör részesei, az őt fővádlotton kívül Szoláresik, Óz,

¹ Ebben az időben, úgy látszik, költőnk már vagyonna tett szert.

² Sententiae tam inelytae tabulae regiae iudiciariae, quam excelsae
tabulae septemviralis contra criminis laesae maiestatis, seu perduellionis
reos latae. Pestini, 1795. Typis Junioris Michaelis Landerer de Fűskút.
N. Muz. Hung. j. 2° 1035.

Kazinczy, Verseggy, Landerer, Verhovszky, Szén, Sulyovszky, Szlávy, Hirgeiszt, Szmétánovics, Uza és költők, elkészültek erre a büntetésre. A királyi ügyésznek, Némethnek viselkedése, — a kit Kazinczy jellemzően Karaffának keresztelt el — nem nyújthatott reményt a vádlottaknak. És csakugyan míg Somogyi János, az ítélmester, szomorú hangon az ítéletet olvasni kezdte, Kazinczy már látta Szentjóbi Szabó halálos ítéletét, a miből magára is levonhatta a kétségbeejtő következtetést.¹

De ha Kazinczy fájlalta messzemenő terveit, a mik irodalmunk életének legkülönbözőbb mozzanataira vonatkoztak, és a miket most egy vonással tett tönkre a halálos ítélet; Verseggyt meg annyira elfogta a félelem, hogy ebben a perczen talán semmire sem tudott gondolni: Szabó László egykedvűen fogadta ítéletét. A szerencsétlen ifjú betegen, félholtan jött a börtönbe, a hol bizonyára nem a legjobb elbánásban részesült. „Szentjóbi — írja Kazinczy naplójában — venerus nyavalyát² víve fogságába s azt még orvosainak is megvallani átallotta, nem merte, — az orvos így hibásan gyógyítá a szerencsétlent. Ki vala aszva egészen, szarvasbőr nadrágja lötyögött lábszárain; vállait egy csipejéig érő ujjasdolmány fedte; nem lévén ereje állhatni, vállát a falnak vetette“. Rosszülléte bizonyára a bírácoknak is föltűnt. Kazinczy legalább megjegyzi, hogy a hideg Némethnek szemei költőnkön legelésztek és Verseggy, a ki „egész testében reszketett, mint a nyárlevél“.

Mindnyájukat halálra ítélték. A halálos ítéletet másnap a hétszemélyes tábla (*excelsa tabula septemviralis*) is helybenhagyta, mire az elítéltek a királyhoz föbbeztek. És I. Ferencz május 29-én öcséséhez, a nádorhoz intézett rendeletében csakugyan a fővádlottakon, meg Óz és Szolaresikon kívül, valamennyiök halálos ítéletét egyelőre bizonytalan ideig tartó börtönbüntetésre változtatta. („*Praenominatis undecim individuis petitam vitae et bonorum gratiam, ex mera clementia et benignitate Nostra Regia concedendam et dictam iisdem capitatis sententiam in poenam carcerum ad tempus indeterminatum, donec*

¹ *Kazinczy* naplója. Kézirat a M. Nemz. Muzeumban.

² Mint Kazinczy másutt megjegyzi (Jacob. Hung. Hist.) — költőnknek *Venus vulgivaga* betegsége volt.

nimirum quoad eosdem datis verae poenitudinis et plenae emendationis speciminibus pro ratione circumstantiarum aliter benigne disponere Nobis visum fuerit, commutandam decrevimus“.¹

A börtönbüntetést az elítélteknek Kufsteinban kellett kitölteniök. Junius 11.-én a börtönből átvitték őket a gárdistaházba, a hol Szentjóni Szabó egyfelől Kazinczyval, másfelől Batsányival szomszédos szobában kapott Rostyval együtt szállást. Majdnem két hónapot töltött itt a költő, a kinek egészségi állapota a jobb lakásviszonyok, meg talán orvosi gyógykezelés folytán itt bizonyára jobbra fordult. Mert csak így eshetett, hogy az elfogottak közül őt indították először útnak Kufstein felé. Aug. 7.-én Fekete kapitány őrizete alatt, a ki Kazinczyt elfogta, indult el költőnk kocsin Linz felé.

Linzben — úgy látszik — bevárták a többi foglyot. Mert költőnk itt, életében utóljára, Verseghyvel találkozott. Pedig Verseghy két nappal később, augusztus 10.-én indult el Budáról. Szépen írja le Verseghy ezt a találkozást egyik kéziratban megmaradt költeményében, a melyet csak néhány évvel ezelőtt adott ki Madarász Flóris:²

Tornyos Lienznek³ kőfalas udvara,
Hol véle együtt a komor éjtszakát
Reménnyel áltató beszédnek
Váltogatási között kiültem!

Benned szögeztem visszölelési közt
Lassu halállal teljes ajakira
Végcsókomat. Te benned élt még
Énnekem alkonyodó barátom!

Nem látta többé városodon kívül,
Érette váltig csüggedező szemem
Csak bús nyögése tűnt be hozzám,
Rejteke réseiből koronkint.

Ez az utolsó biztos nyom költőnk életéből. A mi ezután következik, azt homály fedi. Hogy micsoda hatással volt a

¹ Kézirati másolat a 3. sz. jegyzetben idézett „Sententiae etc.“. cz. műnek u.-ott megjelölt példányában.

² L. Verseghy Ferencz vál. lírai költeményei. Összegyűjtötte Madarász Flóris. Budapest, Wodianer, 1900. (Magy. könyvt.) — 48. l. „Szentjóni Szabó László halálára“.

³ Úgy hisszük, Linzről, Felső-Ausztria székhelyéről van itt szó, és nem arról a helységről, a melynek tényleg Lienz a neve.

betegségtől gyötrött, már alig élő, szerencsétlen költőre a fárasztó, hosszú, kocsin megtett út, — és a börtön, a mely az egészséges, életerős Kazinczyt hét év alatt aggastyánná változtatta, mindazt csak Verseghynek előbbi soraiból, no meg Batsányi verseiből tudjuk. Igen sokat szenvedett, mert minden költőtársa, a ki együtt raboskodott vele, azt említi csak, hogy nyögéseit hallotta. Leghívebb barátja, Batsányi így énekel:¹

Ki nyög? melyik boldogtalan	Hallom, hallom keservedet,
Kiált megint e bú helyén?	Te vagy, lelkemnek egy fele!
Ki háborít fel untalan	— — — — —
Magánosságom éjjelén?	— — — — —

Nagy ég! tekintsd nehéz baját
Küldj néki éltető reményt,
Avvagy te nyisd meg ajtaját,
S bocsásd el, ó Halál, szegényt!

Távol hazájától, börtönben, ártatlanul, betegen remény nélkül. Iszonyú lehetett a szenvedés, a melyben költőnknek része volt, ha már legjobb barátja könyörög, hogy hadd haljon meg „lelkének egy fele“.

Mégis három hosszú hónapon át sínylett a nehéz börtönben, a mely olyan szomorúan uralkodik a vidék fölött. Betegsége néha talán jobbra fordul és akkor Senecát veszi elő, a kinek munkái talán utolsó olvasmányai voltak. És a míg barátai szánakozva, megindultan hallgatják társuk jajjait, a miket a börtönfalak visszhangja hoz füleikhez, Szentjóbi Szabó még haldokolva is Senecában gyönyörködik. Helylyel-közzel egy-egy mondását versben is lefordítja és abból merít vigaszt.² Seneca olvasása, fordítása közben („A víg öreg“) még egyszer visszaálmodja magát hazájába. Talán még élénken emlékében van nagyváradi lakása, a melyről olyan szépen írt „A kert“ cz. idilljében. A békés, csöndes öregség volt akkor vágya. És most ott látja magát, mint szelid öreget, meghalni abban a házban, melyet

— — — én kezdettem
mint ifjú építeni,

¹ L. Batsányi, Gyötrődés. Kufstein, 1795.

² Ezek a fordítások „Szentjóbi Szabó László maradványai“ czímmel Kazinczy kéziratában maradtak meg.

az alatt a fa alatt,

— — — mely hűvössel
Tartá udvarom felét,
Én láttam — ó melly örömmel —
A legelső levelét.

Ezek az álmok utolsó vigaszai. Október 10-én, három hónapi kufsteini rabsága után, barátaival egy épületben, közel hozzájuk, mégis elhagyatva, egyedül hal meg az ifjú költő, a kinek pályája elején szépnek ígérkezett a jövő, és a ki véletlenül, csak mert barátai elmondtak neki valamit a Montagne-katé tartalmából, olyan szerencsétlenné vált. Halálának adatát Kazinezy és Batsányi jegyezték föl. Holttestét a rabok temetőjében temették el és ott nyugszanak ma is valahol. Sírjáról nem tud senki sem. Az elmúlt őszszel már hiába kerestük ottjártunkkor a kufsteini temetőben.

Arcképe sincs meg. Vonásait csak egy sziluett őrzi, a melyet Batsányi festett Szentjóni Szabó verseit tartalmazó példányába.¹ Elveszett levelezése, kéziratának legnagyobb része. Emléke azonban halála után is fönmaradt. Megsiratta őt Verseghy, Batsányi; Kazinezy később is gyakran emlegeti leveleiben. Barátai mind úgy emlékeznek meg róla, mint rokonszenves ifjúról, munkái közül pedig nem egy ma is nagyon népszerű. Drámája, regénytöredéke, idilljei ma csak az irodalomtörténeti, lírája azonban értékes alkotás marad.

¹ „Szentjóni Szabó László költeményes munkái“ ed. princepsének (Pesten, Trattner' Betűivel. 1791) a N. Muz. könyvtárában levő példánya. P. O. hung. 1362., a mely valamikor Batsányi példánya volt.

(Berlin.)

GÁLOS REZSŐ.

Ősrégészeti adatok a Kis-Szamos folyó völgyéből.

Hazai ősrégészetünk sok tekintetben még mindig csak az adatgyűjtés stádiumában foglal helyet; ezen körülmény által vezéreltetve, foglalkozom magam is már évek óta a praehistoricus leletek rendszeres gyűjtésével és közzétételével. Jelen közleményemben a Kis-Szamos völgyéből, Kolozsvártól Désig újabban előkerült őskori leletek leírását adom, távoltartva természetesen innen az őstelepek ismertetését, mint a melyeknek érdekesebb kulturális jelenségei tüzetesebb méltatást és több tért is igényelnek. Ámbár folyóvölgyeink általában mind igen gazdagok ősrégészeti leletekben, sőt minden kornak régészeti és történelmi emlékeiben, mert hiszen a folyóvölgyek képezték a folyton terjeszkedő és vándorló emberiség természetes útvonalait minden időben; s noha a Kis-Szamos folyó szép völgye a cultura gőczpontjaitól igen könnyen megközelíthető és bejárható: mindazonáltal ennek rendszeres felkutatásával eddig e sorok íróján kívül senki sem foglalkozott. Az 1901.-ben megjelent „Ősembertani Adatok Erdélyből“ cz. közleményemben¹ már 4 határozott őstelepet és 22 szórványos leletet mutattam ki a Kis-Szamos folyó völgyéből, míg az alábbi jegyzék ismét 22 lelőhelyről tartalmaz újabb adatokat.

1. *Kolozsvár. Plecska-völgy.* A Szt.-János kút és katonai lövölde között álló fiscusi hajtóháztól ÉNY-ra egy kis haránt-völgy felső végén, bent az erdőben már régi idő óta minden áron aranybányát akarnak feltalálni a tudatlan kincskeresők. A múlt év őszén egy kolozsvári aranyműves ilyen bányakeresési földmunkálatok közben ősemberi tárgyakra bukkant, a melyek a bronzkortól a La Tene korig terjedő időszakból szár-

¹ L. Orv.-term.-tud. Értesítő. 1901. évfoly. 16—33. lapján.

maznak. Az illető aranyműves részéről az Erd. Múzeum régiség-tárába beszolgáltatott leletek: egy mindkét végén szabályosan koptatott, 9 cm. hosszú törökő hengeres grauvakke kavicsból, 3 ujjbarázda díszes, fénylő feketére polirozott edénycserép és 1 kúpos edényfogantyú félkörben övezett barázda díszítéssel. A lelőhelyet magam is megszemléltem s az erdős lejtő alján a kihányt föld felszínén néhány őskori cserepet találtam, a miből őstanyára (de nem telep!) lehet következtetni, azonban a sok száraz falevél miatt felszíni kutatást végezni nem lehetett.

2. *Kolozsvár. Monostor.* A községtől délre 1 km. távolban, egy — a Pap patakára lefutó és bryozoa tályagból álló — vízmosás van, a melynek aljában a Szelicsére vezető szekérút két árkában, valamint a nyugati oldal szántóin sok apró cserép fordul elő, a mi őskori, kétségtelen tanyahelyet jelez. A homok- és kavicszemcse tartalmú, vörös égetésű, felálló peremű és peremlancz-, meg vonaldíszes edénycserepek neolith korbeliek és a monostori őstelep¹ keramikájával megegyezők. Eszközökből csupán 1 quarz-kavics ütőkő jött elő. Konyhahulladékokból pedig csontforgácsokon kívül a *Bos taurus* L., *Ovis aries* L. 2—2 zápfogát és egy *Cervus elaphus* L. zápfogat gyűjtöttem.²

3. *U.-ott. Monostori gát.* A Szamos jobb partján kiemelkedő sziklafal tetején lévő televényrétegben a felszíntől 87 cm. mélyen egy félig vörösre égetett neolithkori edénycserepet találtam, a melynek díszítése a jegenyefenyő tűihez hasonló összeszőgelésű egyenes vonalokból áll. A gáttól az áll. útig terjedő szántókon neolith leletek kerülnek felszínre.³

4. *Monostor: Szamos folyó.* A monostori gazdasági tanintézet természetrajzi múzeumában őriztetik egy teljesen ép, esinos kőbalta, melyet dr. Szaniszló Albert volt monostori tanár úr szíves közlése szerint furdés alkalmával a Szamos fenekének kavicsai között találtak. A quarz-andesit kavicsból élén és oldalain megcsiszolt balta hossza = 11 cm., vastagsága = 8 cm., élhossz = 5 cm., a nyél-lyuk átm. alant és fent = 19—20 mm. A súlyos eszköz foka csiszolatlanul van hagyva.

¹ L. idézett helyen: 18 l. 5 sz. a. jelezve.

² L. u.-ott: 22 l. 6 sz. a.

³ L. u.-ott: 22 l. 7 sz. a.

5. *Kolozsvár: Hója.* Az Erd. Múz. régiségtárában 1142—1159. lelt. sz. a. 18 drb. praehistorikus edénycserép van Cseh József kőfaragó adományából a Hójahegy tetejéről. A korongolatlan, durva technikájú, földszürke vagy barna cserepek között néhány felálló és félig kihajló peremű töredék és 1 környílású szalagfűl is szemlélhető. A cifra darabok díszei: párhuzamos egyenesek közötti vesszősorok, peremvessző-dísz, hegyes szögben összetalálkozó egyenközű vonalak és egy gömbded alakú edényfenék töredéken látható párhuzamos sorokban eszközölt betűzdelés. A most vázolt ornamentika minden ízében tipikus jellegeit viseli magán az erdélyi neolith culturának, a melynek nevezetes képviselőiből e helyen csak a túri hasadék, Alvincz-Gobli, Arany, Oláh-Lapád és Remete őstelepeit idézem, mint analógiákat. A gömbfenekű edényekre nézve jellemző példát nyújt Herepey Károly nagybecsű műve: Alsófehér vármegye őskora.¹ A hójai lelhelyet — annak megállapítása czéljából, hogy vajjon ősteleppel, vagy kisebb jelentőségű tanyával van dolgunk — érdekes lenne ismét felfedezni.

6. *Kolozsvár: Fellegvár.* A hegynek a vasútvonal felé lejtő szántó földjein egy 3 cm. h. vakarókést (schaber) találtam tarka szarukőből, mesterséges lehasítások nyomaival.

7. *Dezmér.* Innen a „Castele Popi“ nevű helyen lelt 3 cm. h. ép és egy másik, hegyén letört, egyélű, hamuszínű szép szarukő szilánkot szereztem az ottani juhásztól.

8. *Pusztá-Szentmiklós.* A Szamosvölgy jobbparti hegyvonulatának „Pripor“ nevű lejtőjén egy 3 cm. h. szarukő szilánkot találtam mesterséges hasítással alakítva.

9. *Apahida.* A Contyinit határ szántó földjeiről hoztak nekem egy 2 cm. h. víztiszta üvegobsidián szilánkot, egy kovakés 2 cm. h. töredékét és 1 silex forgácsot. E határrészből már más alkalommal is szereztem ősemberi tárgyakat.² A Zepogya hegy szántóin talált egyik tanítványom egy zavaros anyagú obsidián forgácsot, szabálytalan hasítással. A Szamosvölgy jobbparti hegyvonulatát képező Darvas (Daravas) magaslat szántóin

¹ L. Alsófehér vármegye Monografiája. Nagyenyed, 1901. II. kötet, első rész, VII. tábla, 61 ábra.

² L. Arch. Értesítő 1902. évfolyam 402--405. lapjain.

került elő egy 25 mm. h. kékes chalcedonból ügyesen alakított vakarókés (schaber).

10. *Nemes-Zsuk*. A szamosvölgyi vasút 2. sz. őrházától 670 m. távolban a nemes-zsuki vicinális út kiárkolása közben m. e. 15—20 m. hosszúságban tüzelési nyomokra találtak 1901-ben. Az új lelőhelynek megtekintése alkalmával a felszíntől 0·5 m. mélyen a fekete televényben a következő praehistoricus leleteket szedtem össze: 2 drb. kis obsidián szilánk. Néhány korongolatlan, rosszul égetett őscserép, melyek között 2 drb. 24 mm. vastag pelyva keveretű, igen primitív edénytöredék is volt 1—2 mm. külső égetési kéreggel. Egy 6·5 cm. átm., nagyjában köralakúra tördelt cserépdarab mint gyerekjáték. Az égetett agyagrögök kétféle eredetűek, ú. m. homokmentes, tisztán neogén sárga agyagból lerakott s felületükön símára síkárolt, 5—6 cm. vast. tűzpadroncsok és pelyvakeveretű, torha, vörös égetésű agyagrögök 1—5 cm. átm. hengeres vesszők, rudak benyomataival; ezek tehát kunyhó-tapaszrögök. Érdekes még felemlíteni, hogy gabnaszemek is kerültek az agyagba a pelyva belekeverésekor, tehát a földművelést már gyakorolták. A lelőhely egy nomád nép őstanyája volt.

11. *Ugyanaz*. A község határában több szórványos lelet is fordult elő, melyek a következők: a) Pásztortól kaptam egy 28 mm. h., egyik végén pattogtatás által formált éles kovakő kést (schaber), a melynek határlelőhelye ismeretlen. b) Nemes-Zsuk község és a vasútvonal között elterülő szántóföldek felületén disznócsorda által kitúrva találtatott egy ép, 10·3 cm. h. érdekes alakú baltakalapács, igen tömör vulkáni kőzetből szabályosan formálva és szépen megcsiszolva. A fémkori technikára valló, rövidebb végén kalapácsot s hosszabb végén baltát képező kőeszköz deltoid alakú, melynek legnagyobb szélessége a nyéllyük két oldalán kiugró szögleteken 5—5 cm. A nyéllyük átm. alul 22, felül 25 mm., a miből természetesen mutatkozik, hogy 1-ör a fúró a fúrás kezdete helyén szélesebb üreget fúrt, mint alul, 2-ör hogy tehát a kész kőeszközbe a nyelet felülről verték bele, nehogy kiugorják használat közben. A csinos kőszer jelenleg saját gyűjt. Analógia: Dr. A. Vass. Merkbuch, Taf. II. Fig. 4.¹

¹ Merkbuch, Alterthümer aufzugaraben und aufzubewahren. Berlin, 1894.

c) A vasút keleti oldalán egy kerek domb emelkedik ki a lapályból, a mely egy római épületnek romjait tartalmazza, s a melyet Dr. Finály Gábor tanár 1901-ben részben megásatott. E domb körüli szántókon egy 18 mm. átm. ép pastagyöngyöt talált egy zsuki földmives, a kitől azt én megszereztem. A viaszsárga pasta kerületén 3 nagyobb és 2 kisebb köralakú zománcdíszítés foglal helyet, úgy, hogy a zománcz magvát képező kék foltokat váltakozóan 3 fehér és 2 kék körvonal övezi. A gyöngy vastagsága 1 cm. Az erdélyi területről számos ilyen pastagyöngy-ékszer ismeretes.

d) Végül föl kell még említenem azon őskori eserepek lelőhelyét, a melyekre a föntebb említett római halom közelében a vasúti töltéstől 70 m. távolban Dr. Finály Gábor tanár ásatás közben talált a római út keresése alkalmával.

12. *Felső-Zsuk* vidékéről is több szórványos lelet került gyűjteményembe. Így a Ptyetris határból egy szabálytalan törésű obsidián darab, melynek külső oldalán még az eredeti természetes felület látható. A Cigle nevű hegyről egy lapos silex forgács. Érdekesebbek a Budulló nevű határban lelt ősemeri tárgyak. A Br. Petrichevich-Horváth Kálmán úr birtokát tevő tagban ásáskor találtak a munkások egy 21 cm. h. húsvörös színű trachyt kavicskömpölyt, melynek közepén harántul egy — hosszú időn keresztül folytatott ismeretlen munkától származó — 45 cm. széles horzsolás látszik a kő anyagába 6—10 mm. mélyen bekoptatva. Kötéltől nem származtathatom e horzsolást, mivel a kőnek csak 3 oldala szenvedett sérülést, míg a negyedik sértetlen, ellenben drótkötés inkább okozhatta ezt. Noha ez idő szerint még ismeretlen rendeltetésű ezen kétségtelenül történelem előtti korból eredő kőszerszám, de mindenesetre érdekes ősemeri tárgy, mivel éppen ilyen nagy méretű kavicsból való és a budullóihoz hasonló haránthorzsolást mutató kőeszköz még 2 van gyűjteményemben, s mindkettő őskori telepről származik: egyik Székről (Szoln.-Dob.-m.), a másik ugyancsak Felső-Zsuknak „Sztanistya“ nevű őstelepéről. E két utóbbi leletnek lelőhelye tehát eldönti a korkérdést mindháromra nézve; rendeltetésüket illetőleg pedig ugyancsak a másik kettő jellegeinek összevetéséből lehet majd biztosan megállapítani. A budullói

példány hegyesebbik végén ütések okozta koptatás észlelhető, a mely körülmény arra vall, hogy ezek a — magyar ősrégészek előtt még ismeretlen — eszközök nagyobb ütésekre alkalmazott ú. n. „kőberbécesek“ lehetnek. Budulló lelhely megnevezéssel vettem még zsuki földművesektől az alábbi tárgyakat: a) 40 mm. h. és 31 mm. széles vakarókést tűzkőből, éles szegélyű hasítással alakítva. b) Tejfehér silexből a szilánkolás legnagyobb gyakorlatával és ügyességével remekül idomított, íves hajlású, keskeny kőkés hegyének 27 mm. hosszú haránt-töredékét. A kétélű penge alsó lapja sima, ellenben a felsőnek a közepén lenni szokott gerinczéről előzőleg egy másik szilánkot hasítottak, azaz helyesebben pattintottak le a magas, kúpalakú magkőről (nucleusról). c) Egy szarukő szilánk, felemlítésre méltó jellegek nélkül, ugyanazon lelhelyről való

13. *Alsó-Zsuk*. A Szamos jobb partján elhúzódó szép diluviális terrassenak közvetlenül a falu éjszaki végéhez esatlakozó szakaszán, — a mely a katonai részletes térképen (1:75.000. Zone 18. Col. XXIX. Kolozsvár lapján) „La Rugie“ néven van megjelölve, — egy őstanyára bukkantam. A Bonczhidára vezető szekérút 8 és 9-ik km. közötti részén, az útnak $\frac{1}{2}$ m. mélyen végzett kétoldali kiárkolása alkalmával 1900-ban ugyanis prae-historikus leleteket hánytak ki a felületre az árkoló munkások. A frissen felhányt földről általam összeszedett őskori tárgyak a következők: egy obsidián nucleusból származó 32 mm. h. forgácstöredék, a melynek külső oldala 5 szilánk lehasítás nyomát mutatja; anyaga zavaros, nem tökéletesen átlátszó üveg. Egy kis szarukő szilánk. Cserepekből korongolatlan és többnyire homokmentes, m. e. 15 darabot találtam. A felálló edényperemek mellett érdekesebb egy tálnak fényes fekete színű és csavarúlatos díszű lehajló peremtöredéke, a mely a kis, árfürt függélyes állású bütyökfülű és egy más fekete színű cserépdarab ujjbarázdás díszmotivumával az erdélyi legelső vaskultura kétségtelen jelenségének tekinthető. 1 széles szalagfül. Egyéb-fajta díszítményekből 2 láncdíz és 1 kis csücsökű mutatkozott. De a kultura megállapítására oly fontos ornamentikai jellegeken kívül még más pozitív bizonyosságot szolgáltató leletet is vehetek jegyzékbe azon kis, 21 gr. súlyú vasrögben és 2

vörösre égett vasas, likacsos agyagsalakban, a melyek a cserepekkel együtt találtatván, a legérdekesebb tanubizonyságát adják a Rózsáspad (La Rugie) egykori lakóinak a vas-olvasztást is felölelő művelődési fokozatáról. Állatmaradvány csupán 1 juh-zápfog (*Ovis aries* L.) került felszínre.

14. *Boneczida*. (Kolozsm.) A községtől délre az előbb említett Rózsáspadhoz csatlakozva nyúlik el a „Pados“ nevű terrasse a Szamos folyó és a Gyéres patak völgyei között. A Zsukról Boneczidára vezető szekérút baloldalán, ott a hol az út egy vízmosást hidal át, a földhátak közvetlen a Szamos folyóra néző párkányán őstanya létezett a történelem előtti időszakban. Erre vallanak a szántóföld felszínén heverő törökövek és edénytöredékek, a melyeket a következőkben lehet jellemezni. Előfordult 5 drb. ütőkő vaskos quarzból, 1 grauvackeből és 1 súlyos, tömör eruptív kőzetből; mindezek a használat ütőnyomaitól eltekintve, semmi alakítási technikát nem mutatnak. A cserepek homok- és kavics-szemesékkal dúsan vannak keverve, korongnélküliek, felálló és félig kihajló pereműek s néhány darabon a peremvessződísz és párhuzamos ujjbarázdát észleltem, a mely utóbbiak fémkori cultura tanujelei. Egy hengeres agyagkarika töredékén kívül megemlítendő még pár drb. dús homoktartalmú, vörösre égett, sima felszínű tűzpadrög, mint a megállapodás bizonyossága. Úgy a lelőhely, valamint a leletek jellege kétséget nem hagynak fenn az iránt, hogy a Pados őstanya (nem telep!) bronzculturális és hogy e cultura tökéletesen analog az Apahida és Boneczida közötti terrasseokról már az irodalomban is ismeretes őstelepek művelődésével. (Zsuki erdő melletti telep és Sztányistya őstelep.)

15 *Kendi-Lóna*. (Szolnok-Doboka m.) A községtől keletre, a Sátor nevű fogadó mögötti dombon határozott praehistoricus technikájú, korongolatlan cserepekkel vegyesen kétségtelen római cserepeket gyűjtöttem. Jellemzők az őskoriak között az egyik oldalon vörös, a másikon fekete színű cserepek; egy darabnak fekete oldalán a jellemző ujjbarázda díszítéssel. A rómaiak vörös, hamuszinű, finom iszapolású s néhány homokos durvább készítményű töredékek. 2 drb. pelyvakeveretű, égett kunyhótapaszrög és 1 lózápfog. Daciai területünkön gyakran találko-

zunk ilyen — őskori és római keramikát vegyesen felmutató — lelhelyekre. Érdemileg ezekkel majd számosabb lelhely adatainak egybevetése kapcsán foglalkozunk.

16. *Kis-Iklód*. (Szolnok-Doboka m.) Idevaló földmivestől szereztem 2 drb. obsidián nucleus töredéket, a melyeknek lelőhelye a találó szerint a községtől keletre a 484 m. magas vízválasztó vonal keleti lejtőjén fekvő „Fondatura“ nevű szántóföld, a hol már régebben is talált ilyen fekete üvegdarabot.¹ A gyűjteményben lévő nagyobbik drb. egy tiszta üveganyagú, 3·5 cm. alapátméretű nucleusnak 42 mm. magas töredéke, kerületén 10—12 szilánk lehasítása által keletkezett bordázattal. A kúp-nak csúcsa hiányzik és a kő felülete a találó tudatlanságától jelentékeny zúzódásokat szenvedett. A kisebbik szintén egy nucleusnak csúcsdarabja, egyik felén a fénytelen szürke természetes kéreggel, a másik oldalon 5 szilánk lehasítás nyomával. Az ép nucleus kúpdad alakú volt.

17. *Hesdát*. (Szolnok-Doboka m.) A község felett emelkedő 369 m. magaslat keleti lejtőjének szántóföldjein egy kékes-tejfehér színű kovakést talált 1901-ben Túr János hesdái földmives. A 6·5 cm. h. és 11 mm. széles, egyélű szép kovakés mesterséges alakítással van formálva; éle sima, ellenben háta aprón ki van pattogtatva. A kés neogén sárga agyagtalajban feküdt. A találó a kést közepén kíváncsiságból kettétörte s így adta át Ornstein József es. és k. ny. őrnagy úrnak, a ki szíves volt azt nekem megküldeni.

18. *Szamosújvár: Szamos folyó*. A kőrői nagy hidon alul kavicsot rostáló munkások egy elmeszesedett, igen régi, j. o. szarvasagancsot találtak másodlagos fekvőhelyen. A 27 cm h. rózsás töredéken fémeszközzel vágott 9 metszés látható, a mi nyilván a praehistoricus embertől származik, t. i. az ártnak való mellékágakat levagdalta s az aganestörzset mint szükségtelent elhajította. Ugyancsak egy ily kavics-zátonyon leltek a munkások egy őskori, tetején kissé csücskös alakítású eserépedény-fület és egy teljesen ép kis kőbaltát. A 7·5 cm. h. balta menilithes szürke palakő kavicsból van helyenként megesiszolva és 22—25

¹ L. Katonai részletes térkép. (1 : 75,000.) Zone 18. Col. XXIX. Kolozsvár és Zone 18. Col. XXX. Szék und Moes lapját.

mm. átm. lyukkal átfúrva. A tompa élű balta megfelelő kavicsalakjának és keresett anyagának köszöni eszközzé való felhasználását; számos példa tanuskodik ugyanis az ősember leleményességéről, midőn a természet által kínált munkát a magáéval megtoldva, alkalmas eszközöket produkálhatott. A két utóbbi tárgyat Ornstein József őrnagy úr szerezte meg a találóktól s ajándékozta gyűjteményemnek.

19. *U. o. Felső malom.* A malomárok balparti emelkedésén az ott tanyázott disznók egy kézzel formált, durva mivű, 5·5 cm. peremátm. kis tálaeskát túrtak ki, a mely csak mint praehistoricus gyerekjáték szerepelhetett. A 2·8 cm. magas, díszetlen tál saját gyűjteményemben.

20. *U. o. Lunkai alsó terrasse.* 1902.-ben szereztem szamosújvári régiségkereskedő útján egy állítólag innen származó teljesen ép, 6·6 cm. h. kővésőt, melynek élhossza 4·5 cm. A zöld amphibolpalából szabályosan alakított és szép egyenletes simán csiszolt celt alsó oldala lapos, a felső domború. Élesre kicsiszolt élénél a legszelesebb. A lunkai alsó terrasseról a már többször idézett adattár 26-ik sz. a. közölt adatok pótlásául fel kell még jegyeznem egy fekete színű, korongolt, jellemző La Tene idomú tálperem töredékét; 1 lapos, hasított fának nyomát mutató kunyhótapasz-rögöt; néhány arezzói vörös mázas római cserepet és 1 párkányos fedéltégla-töredéket (= tegula).

21. *Szamosújvár-Németi.* Egy innen származó, kapaidomú, ép kőkalapácsot szereztem a városi őszerestől. A 8 cm. h. és 2·8 cm. vastag, felületén esonkult kőeszköz magnetit és limonit szemecéket is tartalmazó finom quarzhomokos palából van alakítva és csiszolva.¹

22. *Dés: Rózsahegy.* A 308 m. tengerszín feletti magas hegynek keleti, a Kis-Szamos völgyére tekintő szántó földjein egy 8—10 cm. vastag, mállott, halvány vörös pyroxénandesit őrlőkő töredéket találtam, a melynek jellege már anyagánál fogva is kétségtelen praehistorikus. Az eredetileg köralakú kő feneke dombordad, őrlőlapja pedig lapos. A Rózsahegy tetejé-

¹ A kőzetanyagnak csiszolat útján való mikroszkopikus meghatározását dr. Szádeczky Gyula professor úrnak köszönhetem.

nek egy téli napon végzett vizsgálgatása közben — a midőn az előbb jelzett őrlőkövet is találtam — a sokaktól emlegetett égett agyagrögökre rövid keresés után magam is rábukkantam. Az élénk téglapiros rögök mind alaktalan darabok, a melyek nem tégláknak képezik a törmelékeit, hanem a hegyplateau neogénkorú agyagjának ott helyben tapaszúl használt és megégett roncsalékai, a minőket az őskori telepeken bőven lelhetünk. Magam, mivel az egyetlenegy őskori őrlőkövön kívül más korjelző leletet nem találtam, a jelen esetben döntőleg nem szólhatok e rögök származásának és korának kérdéséhez, ellenben idézem Kővári László és Kádár József idevonatkozó műveit,¹ a kik az egykori Deésvár védfal törmelékeinek tartják s idézem Martián Gyula m. kir. honvédszázados közleményét,² a melyben az előbbieknél több okkal és körültekintéssel a történelem előtti eredetet véleményezi.

¹L. Erdély régiségei és történelmi emlékei. Kolozsvár, 1892. pag. 62. Szolnok-Doboka vármegye Monographiája. III. kötet. Deésen, 1900. pag. 78.

²L. Arch. Értesítő. 1903. évfoly. 285 old. (Régi telepek és lelhelyekről a Királyhágón túli területen.)

OROSZ ENDRE.

Az 1834-iki erdélyi országgyűlés.

(Töredékek gróf Gyulai Lajos naplójából.)

(III-ik közlemény.)

Deczember 3-dikán. Gr. Mitrovszky, a Főherczeg kamarása, nagyon divatban van itt a kolosvári asszonyoknál, egyebet nem hallani, csak Mitrovszkyt; a Fanny¹ gyermekeinek is van egy bubájuk, melyet Mitrovszkophnak neveznek, tehát lehet képzelni, mikor még a gyermekleánykák is róla beszélnek, hogy mennyire kedvelt az itteni asszonyoknál. Az este a két Wesselényivel, Farkassal és Ferenczcel az ó-vári új sörházban vacsoráltam, hol nem annyira a sör, mint inkább a jó rostélyon sült nyerte meg helybenhagyásunkat, 9 órakor már itthon voltam és 10 órakor el is oltottam gyertyámat. Csak rakosgatni ne kellenék, még nem tudék rendbe jönni. Két új követ érkezett ide, az egyik Bornemisza Ignác, a kiről már szoltam, a másik Haller Lajos² Marosszékről, ez igen jó követ fog lenni; eléggé haragszik érte Ignác öcsese, ki a rosz ügy pártolója s azt mondá tegnap, hogy Lajos nem követnek való ember, mert sokat költ városon és dühös ember; de azzal mi baja van, van miből költenie és a magából költ, a mi pedig a dühösséget illeti, azon éppen nem csodálkozom, mert valóban hideg vérrrel maradni annyi sok rosz hazafi társaságában jó érzésű magyar-nak lehetetlenség.

Kolozsvárt most egy társaság állott föl, melyet Bethlen Feri ezer pengő forinttal alapított és ezek magokat „művelődés barátai“-nak nevezik. Ez a társaság Bethlen Ferinél gyűl össze este hat órakor azon napokon, mikor nincs theatrum. Megvallom, nem nagy vonzódással vagyok ezen ifjú társaság iránt, sőt tele előítélettel iránta; ezélja: a tagokat a beszédben gyakorolni, annál fogva, kinek tetszik, akár könyvből, írásból, akár emlékből szaval, beszédet mond, egyik a másikat meg is bírálja

¹ Gr. Wass Györgyné szül. gr. Gyulai Fanny.

² Testvérbátya gr. Haller Ferencz, horvátországi bán s később erd. korlátnok, lovassági tábormok volt.

minden tartozkodás nélkül, továbbá megbírálják a játékszínben előadott darabokat. Ezen társaság igen hasznos intézetté válhatnék, mert igen elmés ifjak vannak már is benne, mint Kabos,¹ Szentiványi, Hodor;² azt szeretném, ha magukat emancipálni tudnák Bethlen Feri főprotectorságától, kinek egyeben se jár az esze, mint azon, hogy másokból bolondot csináljon. Bethlen Feri lefordította Hugo Victornak Lucretia Borgiáját, de a censura nem engedte, hogy előadják, mert egy *Este* herczeg is van benne és szintén Estei herczeg mostani királyi országgyűlési biztosunk Estei Ferdinánd főherczeg. Ezen tilalom következtében a tegnapelőtti gyűlésén a művelődés barátinak Biró azon indítványt tette, hogy maguk adják elő ezen darabot, mit meg nem tilthatnak. Sok pártolókra kapott az indítvány; nem tudom, lesz-e valami belőle. Én ezen társaságot, mely iránt, mint fönnebb mondtam, bizalommal nem viseltetem, inkább latrok egyletének nevezem, mert a legtöbbnek közülök azon jár az esze, hogy a színésznéket elhódítsa, főkép Eder Louisát, ki legszebb közöttük, e miatt kelle Dérinének innen eltávoznia, ki többet ért az egész társaságnál, ki leginkább művészné (s a művelődés barátai elismerésére a legméltóbb), de minthogy Kubainé, a szép Louisának testvére, Dérinét nem állhatja, Bethlen Feri ezt addig ingerelte, míg Kolosvárt ide is hagyta, még arra is vetemedett, hogy macska-musikát csináltatott neki, charivari-t. Dérinével együtt elment Lendvai is, el Széppataki Johanna, úgy, hogy most igen gyengén áll az itteni színész-társaság.

Deczember 4-dikén. Tegnap Kemény Ferencznél gyűltünk volt a végre egybe, hogy egy capitalist egybetéve, Szász Károlyt consistorialis secretariusnak megtétessük, főként azért, hogy ne kéntelenítessék a Diaetát ide hagyni, melynek egy a legjelesebb szónokjai közül való. 40.000 forintra van szükség s ebből egy fertályév alatt már huszonegyezer forint alá is van írva, reményleni lehet, hogy a többi is ki fog telni. Szász most enyedi professor és a magyar tudós társaságnak vidéki tagja, fizetése fel megy valami 6 ezer forintra, a consistorium secretariusának pedig nincs több négyszáz bankóforintjánál, azért kívánnak alapítani egy tőkét 1200 forintos esztendei fizetésre a consistorialis secretarius részére, mely bankóban 3000 forintot tesz, és melylyel Szász megelégszik, kapván azon kívül fizetését a m. tudós társaságtól és itt helyben Kolosvárt is egy privat kathedrát kívánván felállítani, melyben a *jus publicum*-ot fogná tanítani, így, mert tanítványai bizonynyal nagy számmal lennének, fizetése egy annyira felmenne, mint mostani professori fizetése, a

¹ Kabos Dániel.

² A Dobokavármegye monographiának írója.

mellett több ideje maradna magának dolgozásra az olvasó közönség számára. A mai gyűlés nagyon érdektelen volt, miért arról nem is szólok; laistrom dolgában neveknél egyéb nem olvasatott, ezen névjegyzékek dictaturára bocsátottak s a jövő gyűlésen lesznek felettök a vitatások, akkor többet.

December 5-ikén. Ma Döbrenteinek születése napja, tartsa meg a jó Isten, írok is neki néhány sort, egyszersmind tudósítom, hogy Tiltseh könyvtáros kész általvenni nyomtatását a Máté Jánosné¹ verseinek, mihelyt magát correspondentziába teszi Döbrentei. A Farkas Sándor utazását most másodsor nyomtatják és újból ezer példányt, nem igen volt mostanság egy könyvnek ily keletje, mint ennek. Megírom Döbrenteinek a levelet s utasítást kértem tőle a constantinápoli utazás iránt gőzhajón, mely úgy tudom, a jövő áprilisban fogja megtenni első útját Pestről Constantinapolig és onnan Triestig, természetesen különböző gőzhajókon, de olyanokon, melyek egyetértőleg bizonyos időkben fognak megindulni. Nagy kedvem van ezen kerületet megtenni és ha lehet, meg is fogom tenni. Lehetne úgy is, hogy az ember Galatzig szekérrel menjen, de mégis jobb ezt is vizen tenni meg, mert ha veszedelmesebb is, de kevésbé unalmas; Orsova körül vannak a Dunán a legveszedelmesebb helyek.

Dec. 6-dikén. Tegnap délután és estve követi conferentia volt a laistrom dolgában, a Regalisták felett folyt a vita, van t. i. sok oly Regalista, kiket ez a kinevezés meg nem illetett volna, ellenben vannak olyanok, kik ezt megérdemlették, de Regalistáknak nem neveztettek ki. A vélekedés kétfelé oszlott, a nagyobb rész abban állapodott meg, hogy ezúttal csak egy *de facto* laistrom olvastassék fel és a *de jure* laistrom halasztassék el. Ez lesz valószínűleg az országos határozás, bajos is lenne most, minekutánna a Rendek azon hibát elkövették, hogy a Gubernium tagjait voxolásra bocsátották, azokat most kirekeszteniék *de facto*. Ha a *de jure* laistromot mindenek előtt elővennék, az lenne a legjobb, de ez nem fog keresztül menni, mert félnek ez által a választás hosszas elhaladását okozni, egy szóval mondani sokat lehet a dologról, de fejedelem jussa lévén a Regalisták kinevezése, csak az lenne utoljára is vége a dolognak, hogy a Gubernium tagjai, kik csak generaliter hivataljoknál fogva neveztetnek Regalistáknak, külön kir. leveleket kapnának és akkor ott volnánk, a hoi most; — azt kérni és kívánni pedig, hogy a kimaradt hazafiak Regalistáknak kineveztessenek, veszedelmes principium, mert a Regalisták-

¹ Szül. mezőkövesdi Ujfalvy Christina. Több elmésen írt levele van meg könyvtáram egyik kéziratí kötetében, melynek czíme Carolina Codex.

nak számát inkább kevesíteni, mint szaporítani kell. A conferentia után a művelődés baráti fáklya világnál várták Wesselényit, kinek ma nevenapja, Bornemisza Ignác volt a szónok, s a menet elkísérte Wesselényit szállásáig a piacon keresztül valami ötven fáklyával. Vacsora után a diaetalis ifjúság, irnokok, hasonló fáklyavilágnál üdvözölte Wesselényi Miklóst s Kabos¹ igen szép beszédet tartott. Onnan Thoroczkai Miklós és Bánffy Miklóshoz mentek, úgy a fáklyások, mind az azt kísérő társaság. Jósika Miklós, ki beteg, követség által köszöntetett s ablakai alatt azt kiabálták: *éljen a jóféle egyetlenegy Jósika*. A nemzeteknek gyűlését oda hagyám, mert megint csak neveket olvastak. Egy udvari decretumot gyanusnak találtak, mert nem látták a pecsétet rajta és az adclsum se fér belé.² Ez volt az a *decretum*, mely a kinevezett Regalisták neveit foglalta magában, hihetőleg üresen küldték le és itten a Guberniumnál szerkesztették össze a Regalistákat. A kinevezett Regalisták originalis laistromát a Gubernium archivumából kivévn, ott a nevek után különböző jegyek találtak, melyeket nem tudnak magyarázni, kinek veres, kinek fekete kereszt, kinek fekete ○, kinek pont is benne, így ⊙, kinek fekete vonal, kinek veres vonás, soknak több jegy is van ezekből; igen hosszasan el volt ez ma olvasva Szász Károly által.

December 7-dikén. A tegnapi nemzeti gyűlést kár volt oda hagynom. Az a körülmény, melyet említettem, hogy t. i. a decretum nem volt lepecsételve, az is, hogy nem rescriptumban, melyet a császár maga szokott aláírni, hanem decretumban vagyon, melyet Miske mint a kancellária törvénytelen praesese írt alá minden berekesztés és a császár aláírása nélkül, arra a következtetésre indította a Rendeket, hogy Miske bizonyosan csak tiszta papirost küldött le, melyre aztán itten írták be a neveket. Ez a hallatlan factio arra bírta Bethlen János felszólítására a kir. hivatalosokat, Donát Sándort kivéve, hogy mindnyájan lemondjanak regalistaságokról. Megválnak, az országos ülésben mit fog tenni a többi Regalista, kik nem voltak jelen a nemzeti gyűlésen s megint szünet lesz, míg eziránt repraesentatio fog ő Felségéhez menni és törvényes Regalisták fognak kinevezetni. Ezen szempillantásban más Regalista nincs, csak még a kevés 1811-beli, a főtisztek és a kir. tábla tagjai s *Tria sunt, quae regna perdunt: privatum commodum, latens odium, juvenile consilium*. Ezt írta, vagy inkább metszette IV. Henrik saját kezével, mint mondják egy a Rhone közepén

¹ Kabos Dániel.

² Milyen könnyen gyanusítanak még jóhiszemű komoly emberek is.

kiálló sziklára, melyet aztán Király táblájának neveztek. Ezek voltak szegény hazánknak is mindenkori veszedelmei.

December 8-dikén. Tegnap voltam elsőben a művelődés barátainak gyűlésében, mint minden éléhaladni igyekező intézetet, ezt is becsülni lehet, de a bírálatok kevéssé sértőbbek lehettek volna. Szentiványi elszavalta Nagy Pálnak¹ beszédjét, melyet most közelebről a parasztok emancipatiója tárgyában mondott, ezt Bornemisza Ignác „nyelves kufárai” s Horváth Laji száraz, nem ilyen helyre való előadása követte. Végül Biró Miklós Farkas Sándor amerikai utazásából elmondta a Lafayette-re tartozó részt, ezt is némelyek, így Kenyeres szerencsétlen választásnak tartották, én azonban vele teljesen meg voltam elégedve.

Decz. 10-dikén. A Főherczeg nagy méregben van azon felfedezésért, melyet a Rendek tettek a Regalisták hamis levelen költ kinevezésökért, úgy lehet ez az utolsó galiba, melybe bele esett, mert ha jól megyen a dolga, legfeljebb iránta való kimélelésből eloszlatják a Diaetát. . . .

Tegnap megint egy egy pirongató rescriptumot olvastak fel, dictaturára bocsáttatott s mostanság elő se fog fordulni, mert laistrom, napló, mindenek előtt pedig az a körülmény, mely mindent megakasztott, van napi renden, t. i. kipuhatólása a hamis levélnek, mely Regalistákat nevez ki és az ez iránt készítettendő representatio a Felsőshez. . . .

Maros-széken már két hete elmúlt, hogy mind foly a marchalis szék. Resultatuma Haller Lajosnak követté választása. . . .

Nopcsa beteg, azt mondják, a Főherczeg parancsolatjából, míg Bécsből kurir nem érkezik, nehogy országgyűlést tartson; a Főherczeg, mint mondják, megszidta, hogy azon levelet kiadta, mely annyi bajt csinált.

December 14-dikén. A művelődés baráti jövő hétre engem választának elnökjöknek; ez az ifjú társaság magát a szavalásban gyakorolja, kinek tetszik közüök, eléáll s a kinek tetszik, az eléállottat megbírálja. Mind a szavalók, mind pedig a bírálók gyengécskék, de idővel javúlhat ezen társaság, tágulhat eselekvő köre is és válhatik belőle egy oly palaestra, melyből jó szónokaink, jó íróink támadhatnak. Holnap tartom első gyűlésemet elnökségem alatt, aztán szeredán és végre pénteken.

Dec. 16-dikén. Megnyitó beszédem csak ezen kevés szavakból állott: Ti engemet erre a hétre elnöknek tettetek, én nektek azért háládatos köszönetemet bizonyítom; ezen ifjú társaságnak szinte legifjabb tagja, személyszerint mindnyájatokat még nem ismerve segedelmetek nélkül elnöki kötelességemnek eleget nem

¹ Felsőbüki Nagy Pál, kitűnő szónok.

tudnék tenni; igyekezni fogok magamat véletek szorosabb kapcsolatba tenni és véletek együtt ezen társaság előhaladásán teljes erőmből dolgozni. Most, ha néktek is úgy tetszik, fogjunk munkálkodásunkhoz és halljuk legelsőbbben az elmúlt gyűlés jegyzőkönyvét". A gyűlés után sörházba mentünk és a hárfásnékkal musikáltattuk magunkat. . . .

A mi a tegnapi tartott marchalis széklet illeti, azon Bánffy Ádám szerencsésen keresztül csúszott, melyet részszerint azon körülménynek köszönhettem, hogy Wesselényi Miklós is Kemény Dénes nem valának jelen, részszerint pedig annak, hogy főispányi kineveztetését jelentette, melyről collationalisa ugyan még nem érkezett meg, de biztosítva van felőle; azt is ígérte, ha három holnap alatt, mikor megint marchalist kellene törvény tartania, collationalisa meg nem érkezend, abban a nem várt esetben, az administratorságot tovább folytatni nem fogja és ez improtocoláltatott is. Ifjabb Horváth Daniel nagy szemérmelenséggel kívánta magát főbíróvá jelöltetni, annak daczára, hogy birtoka a megyében nincs, a Rendek ellene voltak és a főispány se candidálta, a mi tisztán az ő jussa. Wesselényi Miklós azért nem volt itt, mert Szathmár vármegyébe kellett sietni, honnan rossz utasítást küldöttek a követeknek. Kőlcsey lejött Posonból és Wesselényit kérte, hogy jelenjen meg a megyegyűlésen, ha valamit igazíthatnának a dolgon; két álló óráig szóhoz se hagyták jutni Wesselényit s a vége az lett, hogy Kőlcsey, a Magyarországi Diaeta legfényesebb csillaga, mandatumáról lemondott.

Wesselényi Miklós Biharba ment, hogy Kőlcseyt ott megválasztatni igyekezzék, ha ott meg nem választják, Kőlcsey még erdélyi követ lehet Közép Szolnok vármegyéből; mely nagy nyereség lenne ez reánk nézve!

Dec. 25-dikén. Karácsony első napja van ma, havaz keményen, azt szokták mondani: *Fejér Karácsony, fekete Husvét*; megis esnék belé, ha az idén fejtér Husvétunk lenne, midőn Szent György nap tájt esik, a fársang hosszúsága miatt. . . .

Dec. 26-ikán. Örvendek, hogy a mai fáklós gratulatióból semmi se lesz, mert Bethlen János, kinek tiszteletére az lenni akart, falura megy, éppen tőle jövök. A megjelelendő országgyűlési tagok arczképei közt az első csomóban Bethlen János, Haller István, Mikes János és Jósika Samu képei fognak kijönni. Szabó már mindnyájokat lerajzolta és egyik jobban van találva a másiknál. Bethlen János nincs megelégedve a magáéval, pedig bíz a jó, ő itt diplomatának van levéve, a mi szokott kedves móka ábrázatjával ellenkezik. Jósika Samu vizsgáló ravasz tekintetével úgy van találva, hogy jobban nem lehet.

Mikes is mintha rágná a tactust, mikor a czigányok musikálnak, egybefogott Dujardin ajakokkal, melyek kegyetlenséget mutatnak, de Mikes ellenkezőleg a legjámborabb ember. Ez a Dujardin, gondolom, szülő apja volt neki, rettentő kegyetlen ember volt, kiről most is sokat beszélnek Erdélyben.

Dec. 31-dikén. Közelget sebes léptekkel ezen esztendő végéhez. Ma estve a „Garabontzás Diákok“ adták a theatrumban, melyben sok localis tréfa van és sok jó népdal, melyeket jól énekeltek. Szentpéteri, Szilágyi, Szerdahelyi és Udvarhelyi jól játszottak, mint szerelem tündére igen jól nézett ki Egresiné. Udvarhelyinek szeretője is tegnap a tánczban igen jól nézett ki. Gyermekekből is volt tegnap Huszár Károlyéknál, Fanni testvérem is ott volt gyermekeivel, én a Garabontzás Deákok tettem a bál elébe, és nem is bántam meg, mert jól telt időm.

1835-dik esztendő.

Januarius első napján. Adja az Isten, hogy a beállott esztendő szegény Magyar Hazánkra jóllétet áraszson, népei értelemben gyarapodjanak, a roszaktól megtisztuljanak. Adja a Mindenható, hogy testvéreim sorsokkal megelégedettek és boldogok legyenek. Hagyja Isten nyugodni felejthetlen Atyám és Anyám áldott porait és őseimét is és ne hagyjon el engem sem!!!

Jan. 4-dikén. Tegnap Victor Hugónak adták *Hernani*-ját *Marius* név alatt a censorok tudatlanságába bízva, kik amúgy keresztül nem bocsátották volna és a dolog így sikerült, de az előadás nem a legjobb volt. A tegnap eléadott darabja Victor Hugónak Székelyné színésznének volt hasznára eléadva, a felvonások közt versek repültek le a karzatról s ezek így hangzottak:

*Székelynének
Színművészet angyalának,
Néked már rég hódolának
Érzetink stb.*

Januarius 5-dikén. Tegnap Wesselényi Miklós haza érkezett hosszas távollét után, ezen idő alatt a *juste milieu* társaság sokat rontott, de reményilem, minden meg fog változni megérkezésével. A kolozsvári tudósításokért ezentúl nem nyolez, hanem csak hét forint fog fizetődni. — Nevezetes kérdés lesz most az *absoluta pluralitas* felett való harez, melynek sok ellensége van, de melyet ha ki nem vívnak, mind benn maradnak a régi kormány emberei hivatalaikban, mitől Isten őrizzen. Mikor a fejedelemnek a Rendek azon just ált engedték, hogy 12 candidatus közül egyet megerősíthessen, bizonyosan felsza-

badították arra, hogy a tizenkettő közül akármelyiket erősít-
hesse meg, ezért ok nélkül való az *absoluta pluralitas* ellensé-
geinek abbéli féelme, hogy ártnak azon elvnek, mely szerint
a többséget nyertnek kívánjuk megerősítettését. A moralis erő
még nem olyan nagy nálunk, hogy más fel nem vállalná a
hivatalt mint olyan, ki *absoluta pluralitas*-t kapott, minél fogva
igen kívánatos lenne oly választást behozni országunkba, mely
szerint megerősítés alá más ne is mehessen, mint az, ki *absoluta
pluralitas*-t nyert; ez volna a legbizonyosabb mód arra, hogy a
bürokratáktól valahára megmeneküljünk.

Jan. 7-dikén. . . .

A tegnapi délelőttet követi conferentiában töltöttem, hol
az *absoluta majoritas* kérdése volt napi renden, ki van alkalma-
sint fejtve ezen kérdés és a többség hajlik reá. Ez a *Status
quaestio*: úgy kell-e a választást érteni, hogy jól rosszul válasz-
tott tizenkét candidatus terjesztessék fel? vagy pedig úgy, hogy
csak tizenkét olyan candidátusról szóljon a felterjesztés, kik
absoluta pluralitast nyertek, azaz kikre a votizáló Rendeknek
felénél több adta oda votumát, p. o. van 200 votizans, ezek
közül 80 Péterre, 50-en Pálra és 70-en Habakukra adják szó-
zataikat és e szerint Péter fogná a relativ többséget elnyerni,
de mivel *absoluta pluralitas* kívánatik, Péter még se fog fel-
mehetni a megerősítés alá, csak úgy, ha a 200 votizáns közül
legalább 101 neki adta votumát. Bethlen János és Szász Károly
nagyon jól beszéltek e tárgyban s utóbbi azon ellenvetésre,
hogy ezelőtt sem figyeltek az *absoluta pluralitásra* a választá-
soknál, tehát most sem kell, azt mondta, hogy ottan usust fel
nem lehet hozni, hol 40 esztendő alatt csak három ilyen választá-
s volt, három actus usust nem erősít. Ezután egy hasonlatos-
ságot hozott fel, a mely azonban merőben helytelen s ide nem
talál. . . .

Jan. 8-dikén. A tegnapi nemzeti gyűlésben elébb a szá-
szok dolga forgott fenn, hogy t. i. mikor ők először mint nem-
zet harmadosok, másodsor mint lutheranusok negyedesek, a
hivatalok elfoglalhatóságában miképen választassanak és úgy hatá-
roztatott, hogy mivel lutheranus lehet más is, nem csak szász, tehát
csak a nemzetre legyen ügyelet és tizenkét tanácsos közül négy
legyen szász, s ezek akármilyen vallásfelekezetűek lehetnek, azon-
ban a szász inkább a lutheranus vallást tartván, ha a négy közül
három olyan választatik, akkor a vallási competentiának is elég
van téve és a negyedik szász olyan lehet, ki nem lutheranus.
Nincs még eldöntve, ha a consiliariusságon felül viselhetnek-e
hivatalt, azért erről máskor.

Most a tegnapi gyűlés más nevezetes tárgyára térek át.

Néhányan az országgyűlési tagok közül, kik magokat okosab-
baknak tartják a többinél, a szokott követi conferentiákon kívül
még tartanak titkosabb conferentiákat is, melyeket mintegy
conclavénak lehet nevezni, egy ilyen titkos conclavében határoz-
ták el, hogy a cath. püspök választhatásáról ezúttal szó ne
legyen, azonban Jancsó kézdi-vásárhelyi követ kipotyantotta az
indítványt, melyet nem lehetett nem pártolni és ez a legszebb
vitatásokra adott alkalmat. Haller Lajos igen szép beszédet
tartott e tárgyban és Szász Károly kifejtette az egész dolgot s
kimutatta, hogy három ága van ezen kérdésnek, először mos-
tani püspök *consiliarius natus*-é vagy sem, erre könnyű a nega-
tív válasz, mert mikor az udvari rescriptumban el van ismerve
a többi tanácsos törvénytelenége, természetesen a püspök is
azok sorában csak mint törvénytelen consiliarius ült a kor-
mányszék több helyettes tagja közt, ehhez tehát szó se fér és a
Lázár vásárhelyi követ állítását, hogy a püspök *consiliarius
natus*, katjaz és lárma követte. A második ága a kérdésnek az,
hogy a püspök választható-é? ez ellen is sokan voltak, mert a
hierarchiától félve kívánnák nem választhatóvá tenni, azonban
ez úgy határozott, csak nemzeti gyűlésben még, hogy válasz-
tható. A conclavisták itt kívántak volna megállapodni azon
reménységben, hogy majd a ternariusba bele nem jön-e, ha az
absoluta pluralitas szerencsésen keresztül megy, eleget tesznek
a congregationalistáknak, kiket még jobban felbűjtogatni nem
jó és még is a consiliariusságból kimarad a püspök, azonban a
kérdésnek harmadik ága egészen másképp fordította meg a dol-
got, t. i. az, hogy ha megválasztathatik és effective bele esvén
a hármasszámba és megerősítetik, viselhet-é két hívatalt?
minthogy nem, csak úgy ha püspökségéről lemond, lehet con-
siliarius, azt pedig fel nem lehet tenni, hogy valaki tizezer
forint jövedelmet ötezer forintért oda hagyjan, nehogy tehát
játékká váljék a választás, az következik, hogy teljességgel az
ilyen meg sem választható.

Az egész gyűlésben mellette a püspöknek csak az említett
Lázár szólott, ő is megkapta a magáét; Szász Károly beszédjét
Lázárnak egy nyeltelen késhez hasonlította, melynek nincsen
vasa, syllogismusait pedig ahhoz, mely így hangzik: *baculus in
angulo ergo pluit*. Főargumentuma Szásznak arra, hogy a püspök
consiliarius nem lehet egy constitutionalis országban, az ő
anticonstitutionalis esküje, melyet mint papnak le kellett tennie:
*Ego omnes haereticos, qui sunt Lutherani, Calvinistae et Ariani
pro omni pesse meo persequam, impetam et impugnabo*.

Jan. 9-dikén. Tegnap nemzeti gyűlésben csaknem szóról-
szóra úgy ment keresztül a kérdés, mint az a conferentiában

Szász Károly által kifejtetett. Kozma Pál¹ szalmázott ellene, Maurer is.

Jan. 10-dikén. Háromszéken fogdosások történtek, Kelemen prokátort, egy ref. papot és nem tudom még kit a General Commando elfogatott. Enyedre négy ágyút vittek, hogy Lázár Bentzit erővel is introducálják az administratorságba. Hiszen ez háború! *inter arma silent jura*, ha ez így fog menni, mire a Diaeta? Nem azért vannak a nemzet képviselői egybegyűlve, hogy otthon küldöik törvénytelen bánásnak áldozatai legyenek. Hallatlan dolog, Diaeta folyta alatt effélék történhesenek. Szegény Erdély! nem voltak-é szenvedéseid elegendők, hogy így büntetődöl. Mit hibáztál? Nemzeti gyűlésből jövek, melyben bevégződvn a választási tárgyban minden előleges vitatás, követség küldetett a Statuum praeseshez, miszerint Országos Gyűlés tartására felszólíttatik, ne hogy a Rendek hibáztassanak ártatlanul megint a késedelemért. . . .

Jan. 11-dikén. Ma elkezdem én is a farsangot a Redoutteban, hol a Lutheranusoknak lesz báljok. Mára a kath. püspök egybegyűjti a catholicus urakat, hihetőleg consiliariusága tárgyában, erről majd többet holnap a gyűlés után. Jósika Miklós „Irány“-át olvasom most, mindjárt az első cikkelyben, melynek czíme a Bátorság, ezt találok kiírásra méltónak: *Semmi a gyermek tulajdonait oly hirtelen ki nem fejtí, mint tetteinek helyes méltánylása. Nem ritkán veszt a nevelő egy nyíltfejű gyermek szemében, ha azt, a mit ez jelesen tett, észre nem tudja venni.* Ezt igen is sokszor tapasztaltam magamnál gyermekkoromban.

Jan. 12-dikén. A tegnapi Redoutte elég népes volt, de nem volt ott, a kit kerestem . . . A püspöki gyűlés megvolt, azt akarta Kovács cath. püspök, hogy a cath. status adjon egy protestatiót az ellen, hogy ha Országos Gyűlésben keresztül menne az, hogy a cath. püspök nem *consiliarius natus*, miről szó sincs, vagy, hogy teljességgel ne legyen választható. A püspöknek ezen nyilatkozatára a nagyobb rész azt mondta, hogy ezen gyűlést nem tekintheti úgy, mint Consistoriumot, se magát, úgy, mint Statust, hanem gyűjtse egybe a Püspök esperességi követek által az egész cath. Statust, szüntesse meg a catholica Comissiót, mely néhány gubernialistából áll és az egész Status nevében szólaljon fel, akkor hozzá fogunk szólni vallásos sérelmeihez, most pedig, ha tetszik, a maga nevében protestáljon.

Jan. 13-dikén. Jósika Miklós „Irány“-a nagy elegantiával van írva, igen szép magyarsággal, egyébiránt felvett tárgyait

¹ Zarándmegyei főispán.

ki nem meríti, könnyedén tálalja fel, classicitas benne semmi, külsője és nyomtatása csinos; úgy hallom, írja már a második darabját is; igen sokat olvasni effélet idővesztegetésnek tartanám, de mint mondtam, a magyar stylus elegantiájára nézve bizonyosan becses munka, nem igen ismerek szebb magyarságot az övénél. Nagy az író mania most; megvallom, hogy nekem is nagy kedvem volna már valamit kiadni, de fősvénykedem és a kritikától rettegek. Nem oly csekélység, mint gondolná az ember, jó munkát írni és gondolja meg minden író jól, hogy mit csinál, mikor az olvasók kiméletlen közönségének valamit oda vet. Még nem adtam közre semmit s magam vagyok bírálója annak, a mit írtam. Sajnálhatják az olvasók, hogy munkáimat, melyeket gondolhatnak igen jóknak, nem olvashatják, azoknak tökéletes birtokában vagyok, akár kifőzve fejemben, akár papirosra téve kéziratban, nálam hevernek, de mihelyt a sajtót elhagyták, már nem enyimek, már az olvasóé és jaj nekem, ha Bethlen Domokos¹ „Nemzeti Jólétje“-ként a könyvtárosoknál kivágtatlanul hevernek, vagy mint helytelenül írtak, széljel tépetnek. Az olvasó olyan, mint a fenevad, a mit szeret egyszerre felfalja, a mit meg nem emészhet, félre rúgja, a mire haragszik, széljel tépi. A míg tökéletesen meg nem leszek nyugtatva magamban az iránt, hogy az enyéme knél az első eset fog megtörténni, addig az olvasó közönség tőlem semmit se várjon, legfeljebb holtam utáni firkáimat és azokról is kérem meg ne ítéljen, sokat ír az ember unalmában is, mit később maga se hágy helybe és világért sajtó alá nem bocsátana. En részemről őszintén bevallom, hogy ha reám parancsolnának, hogy könyvet írjak, olyat írnék, a mit még nem írtam, a mi csak fejemben van. Legőszintébb gondolataimat miért tegyen papirosra? Azok szünetlenül társalkodó barátaim, azokról én nem felelkezhetem el, azok sírig kísérnek . . .

Jan. 15-dikén. Két új szót jegyeztem meg az „Irány“-ban, melyeket megszerettem, az egyik *özshang*, a. m. harmonia, a másik *okolt*, a. m. consequens; az ily okos új szavakat öröme st használom én is.

Jan. 18-dikén. Farkas Sándornak, az amerikai utazónak a Közép-Szolnok vármegyei Casinó egy billikomot készítettett és egy küldöttség fogja azt neki ma általadni; szép megtiszteltetés, melyet senki inkább meg nem érdemelt, mint ő, jeles író és egyáltalában derék ember, nekem régi jó barátom, házunknál is lakik.

Jan. 19-dikén. A tegnapi Redoutte nagyon üres volt, dísze-

¹ Iktári gróf Bethlen Domokos.

sítették a szép Dobai leányok, ott volt Eder Louisa, Egresiné és Fartzádi Katitza. Már éjfél előtt itthon voltam s olvastam a Diaetalis tudósításokat. Szinte kezdem megszokni, hogy minden nálam nélkül történjék meg. Be hiúk azon emberek, kik azt hiszik, hogy ők igazgatják a Haza sorsát s hogy a Haza boldogsága csak az ő kezökben van, pedig csak szerencsésebbek azoknál, kik kirekesztve ezen szerencsétől épen oly buzgón, sokszor még buzgóbban érzik a Haza sorsát. Én se regalista, se követ nem vagyok, s ha bármelyik volnék a kettő közül, bizonyára ép oly jól betölteném helyemet, mint nagyobb része azoknak, kik ezen szerencsében részesedve azt hiszik magokról, hogy nálak nélkül felfordúlna a világ, pedig ha szorosán vizsgáljuk a mostani Diaetát, azt csak két ember vezérli, Wesselényi Miklós és Szász Károly; mit ezek akarnak, azt ékeszszólással keresztül is viszik, szerencse, hogy ily embereknek adatott ezen szép, de veszedelmes, természet ajándéka, a rá beszélő tehetség, ezektől nem félttem szeretett hazámat. — Tegnap Farkas Sándornak ált'adák a Zilahi Casino küldöttjei a billikomot, Wesselényi tartott beszédet az átadáskor, estve vacsora volt a Casinóban, hol szilágyi borral volt megtöltve az ezüst billikon és toastok hangoztak ivói által.¹

¹ A Naplóban itt a három nemzetről s négy vallásról egy czikk következik gr. Gyulai L.-tól, melyet mint ide nem tartozót nem közlök.

Közli: GR. KUUN GÉZA DR.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az Erdélyi Muzem-Egylet közgyűlése.

Az egyesület évi rendes közgyűlése május 21.-én d. e. 9—1/2 között volt a városháza nagytermében. *Gróf Esterházy Kálmán* elnökölt s a tagok nagy számmal voltak jelen.

1. Az elnök az E. M. E. fontos hivatását hangoztató beszéddel megnyitja a közgyűlést és a választmány megbízásából indítványozza, hogy az egyesület tiszteleti tagjának, gróf *Kuun* Gézának emlékezetét a közgyűlés iktassa jegyzőkönyvébe. Kegyeletes szavakkal emlékezik meg az elhunytól, ki ritka tiszta jellem, nemes lelkű maecenás volt. A közgyűlés jegyzőkönyvébe iktatja és kegyelettel őrzi meg gr. *Kuun* Géza emlékezetét.

2. Báró *Nopcsa Elekné* és leánya megjelennek a közgyűlésen s dr. *Pósta Béla* bejelenti, hogy br. *Nopcsa Ferencz Erzsébet* királynénak Raabtól származó két arcképét hagyományozta az E. M. E.-nek; e képeket a báróné személyesen kívánja átadni. — Az egyesület nemcsak a becses képeket, de a hagyományozó emlékezetét is kegyelettel őrzi meg s a közgyűlés jegyzőkönyvében a bárónénak köszönetet mond közbenjárásáért.

3. *Dr. Imre Sándor* titkár felolvasta az igazgató-választmány 1904. évi működéséről a következő jelentést:

A most folyó év az E. M. E. alapítója, gr. *Mikó Imre* születésének 100. évfordulója miatt kétségtelenül mindnyájunkba fokozza azt az érdeklődést, melylyel az elmúlt év eredményei felé fordulunk. Önkéntelenül merül fel a kérdés: vajjon mennyire tudja szolgálni ez az egyesület az alapítótól kitűzött nagy ezélt s vajjon a kezdet óta eltöltött 47 évből az utolsó a ezéltudatos törekvésnek olyan erősbödését, a munkának olyan gyarapodását mutatja-e fel, a melyet méltán elvárhatunk?

Erre a kérdésre a szakosztályokról és a tárakról szóló jelentések adják meg a feleletet. Mindezekben az egyesületi szervezetben folyt a munka. A szakosztályok az egyesület támogatásával és saját tagjaik hozzájárulásával tudtak dolgozni, — a tárak igazgatóitól nyilván hallani fogjuk, hogy munkájuk fokozódását, terjedését mennyire gátolják az egyesület anyagi viszonyai. A tudományos feladatok végzéséről azok a jelentések szólnak; a választmány működése alapszabályaink értelmében most is csupán az egyesület kisebb-nagyobb ügyeinek az igazgatására szorítkozott.

Az üléseinken elintéztett folyóügyek közül nem szükséges e jelentésben egyébről szólnak esnie, csupán arról, hogy a Kovács Sámuel-pályadíjalapból 100 kor. jutalmat kiadott a választmány Révai Károly (Nagygág) nyertes pályaművének.

Az egyesület szempontjából is nevezetes esemény, hogy a m. évben a Szolnok-Doboka vármegyei irodalmi, történelmi és régészeti társulat egész érmészeti, régészeti és néprajzi gyűjteményét muzeumunknak átadta. Ebben nemcsak azt kell látnunk, hogy muzeumunk „Országos“ jelzőjének megfelelően gyarapodott, hanem intés ez egyszerre arra is, hogy Muzeum-Egyesületünk tevékenységének is Erdélyre kellene nagyobb mértékben kiterjeszkednie s nem egyedül Kolozsvárra szorítkoznia.

Új alapító vagy igazgató tagnak a múlt évben a közgyűlés óta senki sem jelentkezett. Résztvényes tagjaink száma hirtelen megnövekedett a múlt év első harmadában, azóta lassan szaporodott; ez idő szerint 171. Aránytalanul nagy részben kolozsváriak és igen kevésbé mutatják azt, hogy Erdély vagy akár csak Kolozsvár társadalmának minden rétege hajlandó volna az egyesületet nagy feladataiban támogatni.

E támogatás hiányával s ez által a végzett tudományos munkássággal egybevetve emelkedik ki a nagyjelentősége az elmúlt év két fontos eseményének. Egyik: 15000 kor. állami segély megnyerése, másik: az alapszabály módosításával az egyesületi élet fejlesztésére való törekvés.

Régen érezte az egyesület mindenik szerve, hogy az igen korlátozott anyagi eszközökkel hivatásának eleget nem tehet. Egyesületi alapon nem lehetett segíteni s így fordult a választmány segítségért az államhoz. Az év utolsó harmadában a vallás- és közoktatásügyi minister örömmel értesített bennünket, hogy az országgyűlés határozata alapján 1904-től kezdve ily nagyobb összeggel támogathatja az Erdélyi Országos Muzeumot s a választmány hálás köszönettel fogadta és a kormány által megállapított arányban ki is osztotta a segélyt a muzeum egyes tárainak. Az államsegély kiutalványozásában az a körülmény, hogy kizárólag a gyűjtemények gyarapítása tűzetett ki a segély feladatánál: egyfelől elismerése

annak, hogy táraink az állami segítségre nemcsak reá szorúlnak, de reá is szolgáltak, másrészt pedig nyílt kifejezése annak is, hogy az állam hajlandó ugyan támogatni az egyesület tudományos feladataiban a táraik gyarapítása által, de nem hajlandó segíteni az egyesületet abban, hogy költségvetése a hiánytól megszabaduljon. Mindez kettős feladatot rétt a választmányra. Egyik nyilvántartása annak a körülménynek, hogy a segélyről való elszámolás kötelezettségével ismét gyarapodott ama szálak sora, melyek bizonyos függést létesítenek az állammal szemben. Másik, súlyosabb köteletség az, hogy gondoskodjék a választmány az egyesületi keretben a hiány megszüntetéséről. E köteletségét teljesítette a választmány azzal, hogy az 1903. évi közgyűlés útasításának az 1905. évi költségvetés összeállításánál eleget téve: az ú. n. dologi kiadásokat, vagyis a szakosztályoknak és a táraknak adott átalányokat 22%-kal lejjebb szállította. A költségvetéssel kapcsolatban tárgyalja majd a közgyűlés ezt a javaslatot; ebben a jelentésben csupán arra kívánunk rámutatni, hogy ez által a táraik átalánya is leszállítatván, a dologi kiadások összege az állami segély összegénél kevesebbé válik, ellenben az egyesület dologi kiadásainál jóval nagyobb összeget emésztenek fel az ú. n. személyi terhek. Az anyagi helyzet érteti meg, hogy a választmányban ismételten merült fel olyan indítvány, mely a személyi terhek átvételét akarta kívánni az államtól s bizottsági tárgyalásra adott ki a választmány egy olyan indítványt is, mely szerint az egyesület alávetné magát táraik tekintetében a Muzeumok és könyvtáraik Orsz. Felügyelőségének. Ily nagyjelentőségű kérdések megoldására azonban az idő nem kedvező most és így megállapodást a közgyűlés elé nem terjeszthetünk.

Ezek az indítványok fontosak a már említett alapszabálymódosításra nézve is, mert lényegesen belevágnak egyesületi mivoltunkba. Kétségtelen, hogy az egyesület tevékenységével elégedetlenség idézte elő ezeket, valamint ez volt az oka annak a mozgalomnak is, mely az elmúlt évben a választmányt főképen foglalkoztatta. Nyolcz ülésen tárgyaltuk a kiküldött bizottság alapszabály-javaslatát; némely pontnál igen hosszan vitatta a választmány nemcsak a javaslat egyes tételeit, hanem az egyesület feladatairól feltűnő különböző felfogásokat is. Az eredménnyel egyik fél sincs megelégedve, már pedig az elégedetlenség nem tartozik a munkakedv fokozói közé és ha még a munka akadályai miatt keletkezik, épen veszedelmes. A közgyűlés megállapítja majd a módosításokat és ezzel jó időre meghatározza az egyesület sorsát. A választmánynak ebben a jelentésében azonban ki kell emelnünk, hogy a jövődőre való tekintettel a módosítás irányító szempontjául azt kell tekintenünk, miképen lehet az egyesületet úgy szervezni, hogy a benne folyó tudományos munka a szükséges anyagi támogatást az egyesülettől megkaphassa. — És

c) *dr. Richter Aladár* a növénytár egyik részéről és a botanicus múzeumról, — *dr. Fabinyi Rudolf* és *dr. Budai Kálmán* ennek megvizsgálásáról;

d) *dr. Borbás Vincze* a növénytár másik részéről;

e) *dr. Lőte József* és *dr. Hoór Károly* az állattár megvizsgálásáról;

f) *dr. Pósta Béla* az érem- és régiségtárról, — *dr. Török István* és *dr. Kiss Ernő* ennek megvizsgálásáról.

A közgyűlés e jelentéseket tudomásul véve, a tárak igazgatóinak s a vizsgálóknak köszönetet szavazott. A jövő évi vizsgálatra ugyanazokat kérte fel.

6. Az orvos-természettudományi szakosztály jelentését *dr. Jakabházy Zsigmond* titkár olvasta fel, a bölcészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály működéséről, a szakosztály választmányának az E. M. májusi füzetében megjelent jelentése alapján *dr. Szamosi János* mint sz. o. elnök emlékezett meg. — Tudomásul szolgálnak.

7. *Dr. Békésy Károly* pénztáros előterjesztette az 1905. évi költségvetés tervezetét, melyet a választmány a túlkiadások fokozatos megszüntetése czéljából úgy készített, hogy a m. é. összes dologi kiadásokból 22°/₁₀₀-ot levon. A közgyűlés a javaslatot elfogadva, a költségvetést így állapította meg:

B e v é t e l :

	Korona	fillér.
Értékpapírok kamatai	17224	—
Jelzálogkölesönök kamatai	1440	—
Tagsági díjak	600	—
Az országházalap egy évi kamata	2760	—
Az alaptőke készpénzének kamata	300	—
Állami járulék	10000	—
Államsegély	15000	—
Összes bevétel	47324	—

K i a d á s :

	Korona	fillér.
1904. évi túlkiadás	17541	—
A szakosztályoknak		
{ Az orv.-term.-tud. szakosztálynak	3432	—
{ A böles., nyelv-tud. „	3120	6552
Átvitel	24093	—

		Át hozat . . .	Korona	fillér.
		24093	—	
A t á r a k n a k	A könyvtárnak dologi kiadásokra	3120	—	
	A „ az állami segélyből	4500	—	
	A „ személyi kiadásokra	4180	—	11800
	A régiségtárnak dologi kiadásokra	1400	—	
	A „ az állami segélyből	4500	—	
	A „ személyi kiadásokra	1500	—	
	Az Esterházy-alap kamatai	400	—	7800
	Az ásványtárnak dologi kiadásokra	1400	—	
	Az „ az állami segélyből	2000	—	
	Az „ személyi kiadásokra	1500	—	4900
	Az állattárnak dologi kiadásokra	1400	—	
	Az „ az állami segélyből	2000	—	
	Az „ személyi kiadásokra	2000	—	5400
Központi igazgatás	A növénytárnak dologi kiadásokra	1400	—	
	A „ az állami segélyből	2000	—	
	A „ személyi kiadásokra	1500	—	4900
	A titkárnak	800	—	
	A pénztárnoknak	1000	—	
	Igazgatás	300	—	2100
Rendkívüliekre			800	—
László J. kegydíja			820	—
Torma Zsófia műveinek kiadására			500	—
Forgó tőkére			1000	—
Kamatveszteség			400	—
		Összesen	64513	20
		Bevétel	47324	—
		Hiány	17189	20

8. A szabály szerint kilépő 4 választmányi tagot közfelkiáltással újból megválasztotta a közgyűlés. Ezek: dr. *Gergely Sámuel*, dr. *Kolozsvári Sándor*, dr. *Szabó Dénes*, dr. *Udránszky László*.

9. Ezután pontonként tárgyalta és kisebb, nyelvi módosításokkal elfogadta a közgyűlés az új alapszabálynak azt a tervezetét, melyet a választmány a közgyűlés elé terjesztett s elrendelte ennek megerősítés végett illetékes helyre való felterjesztését.

Ezzel a közgyűlés véget ért.

Közli: a titkár.

I. Jelentés az E. M. E. könyvtáráról.

Tisztelt Közgyűlés!

Az 1904. évi jelentés végén álló kimutatások közül különösen kettőre hívom föl a t. közgyűlés figyelmét. Az egyikben az elmúlt év jövedelmeinek fölhasználásáról számolok be, a másikban az évi gyarapodásról. Emez különösen érdekes abból a szempontból, hogy a könyvtári élet milyen szervezetté fejlődött néhány év alatt; a másik meg azért, mert igazolja azt a régi panaszomat, hogy a könyvtár működésének mai keretében a rendelkezésre álló anyagi eszközök igazán csekélyek.

Ha eddig arról panaszkodtam, hogy nem bírunk lépést tartani a fölmerülő tudományos igények kielégítésének szükségével, ma már arról is panaszkodnom kell, hogy nem bírjuk kielégíteni a mindennapi életnek elemi szükségleteit. Csak egy pontra utalok, a könyvkötetés összegére. Ez a legnagyobb tétel kimutatásomban, két és félszer haladja meg a beszerzések összegét; a többi cím alatt felsorolt tételek jóval alatta maradnak. A könyvtár kötési szükségleteit két körülmény magyarázza. Az egyik, hogy évek hosszú során rendszeres kötetés nem volt, mert a közmondásos szegénység miatt a csekély javadalom a tárgyi beszerzésekre fordított, talán mert nem is volt meg a könyvkötés s az anyag konzerválása iránt szükséges érzék. A másik, hogy az évről-évre rohamosan gyarapodó anyag újabb és újabb szükségleteket halmozott föl. Bárhogyan történt is, előttem itt van a fenyegető jelenség, hogy a könyvtár használhatósága és a kilátásba helyezett költözökódés kárai elkerülésére, a régi fogyatkozás pótlására minden lehetőt elkövessek. Megpróbáltam, hogy az állam segítségét kérjem e célra; sajnos, a legjobb akarat mellett is, melyet e kéresemmel szemben úgy az Egyetem, mint a Minisztérium részéről tapasztaltam, eredményt nem érhettem el. A választmányhoz fordultam s itt egy 2000 koronás kölcsönnel a legelőtőbb szükségletet kielégíthettem ugyan, de csak a könyvtár évi javadalmának megterhelése árán. Alig törlesztettem le az 1901-iki nagy kölcsönt, már itt van az 1904-iki kötetési kölcsön, mely a $\frac{1}{10}$ -okon kívül 800 korona évi törlesztés összegével nyomja agyon redukált javadalmamat. Könyvtári életünk fejlettsége következtében, ezeken túl egyéb igényeink is vannak és azok sem odázhatók el. A szállítás és útszámlák költségei évről-évre nőnek, pedig ezek a legolcsóbb beszerzési forrásaink. Mert, hogy egyebet ne mondjak, a köteles nyomtatványok szállításáért fizetett összegek igen jól vannak elhelyezve. Az ajándékok beszállítása szintén költségeinket növeli, pedig azo-

kat elhanyagolni nem szabad. Így állván a dolog, komolyan föl kell vetni a kérdést, hogy gyűjteményeink létbeli érdekeiről gondoskodjunk és hogy arról miképpen gondoskodjunk. Ez a közel jövőnek olyan föladata, mely soká nem halasztható. Különösen nem, ha az új könyvtári épület fokozottabb igényeit kell szem előtt tartanunk.

A másik kimutatásnak beszélő adatai arról tanúskodnak, hogy ez évi gyarapodásunk is jóval fölülmulja az előző éveket, az egy tavalyit kivéve. De tanúskodnak másról is, arról, hogy az anyagnak szétválasztása, a gyűjtemény egyes alkotó részeinek önállósítása, a mire annak idején ígéretet tettem, az elmúlt esztendőök alatt megtörtént, és a könyvtár körébe tartozó egyes kisebb, de nem csekélyebb jelentőségű, gyűjtemények a maguk keretében helyeződtek el; továbbá, hogy ennek következtében az egész anyag és az egész gyarapodás nyilvántartása új alapokra helyeződött és szervesen rendeztetett. E czélra a régi gyarapodási naplókát kellett megszüntetnem és új berendezésű könyvelést készítenem. Az egész művelet 1903-ban történt meg és úgy, hogy 1904. januáriusával már megkezdhettem az új rendszerű könyvelést.

A könyvtár keretében önállósuló egyes osztályok külön gyarapodási naplókba vezetik évi gazdagodásukat, míg az egész gyarapodásnak összefoglaló vezetése a főnaplóban tartatik nyilván és ugyanott alkalom van az ellenőrzésre is. Az egyes osztályok részletezik a főnaplónak egy tétel alatt fölvett gyarapodását s a maguk tudományos szempontjai szerint önállóan és szabadon rendezik el anyagukat, a végleges elrendezésről szóló kimutatásukat azután a főnapló számára szolgáltatják be. Ilyen módon az igazgató kezébe fut össze, mint a hogyan onnan is indul ki, minden adat és eredmény, mely az egyes osztályok, tehát az egész könyvtár gyarapodására vonatkozik. Ilyen módon az igazgató minden perczen és minden egyes tételre hű képet rajzolhat a maga főnaplójában. Ezzel pedig meg van oldva az a gyakorlati nehézség, hogy a gyarapodásnak központilag való vezetését az egyes nagyobb vásárlások, vagy ajándékok nem hátráltatják; hogy az egyes, külön elbánásban részesülő, tárgyak az illetékes osztályokban szakszerű meghatározásra számíthatnak s a nélkül, hogy ezzel a sokszor nagyon is késleltető munkával a gyarapodási naplót nyitva tartanák. A tud. egyetem tanácsa jóváhagyása után sikerült elérnem azt, hogy a két könyvtár gyarapodása egyöntetűen és teljes nyilvántartással, az osztályok szakszerű kezelése, de az igazgató személyes fölügyelete alatt és vezetésével nyer elintézését.

Mind a két intézkedés, a melyről itt megemlékeztem, egy-egy szem abban a lánczban, melyet immár ötödik esztendeje kovácsolok. De ez évben még más szemeket is kovácsoltam.

Befejeztem a négy éve tartó reklamálást. A mit lehetett, behajtottam; a mit nem lehetett, a veszteségek rovatára írtam. A minnek fölhajtására még reménységem volt, mindazt további, esetleg törvényes eljárásra az egyetemi tanácshoz terjesztettem föl. Négy éves munka nyert ezzel befejezést. Fölszabadult két munkás kéz, mely csak a háromtizedes emlékek és tartozások kiásásával foglalkozott, és ma már eredményeket is mutathatok föl. A legesőkönnyösebb hátralékosok ügye is tisztulni, derülni kezd. De ennél lényegesebbnek és fontosabbnak tartom, hogy a könyvtár közönsége annak a tudatára kezd ébredni, hogy nyilvános könyvtárak kötelessége a kiszolgálás, de a közönség kötelessége a ránd fölött való órködés. A minisztériumtól nyert erővel elkészült a kettős példák jegyzéke és máris képessé tett arra, hogy csere útján, gyümölcsözően használhassam föl a duplumokat. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege lépéseket tett, hogy az egyes könyvtárakban fölgyűlő duplumokat hogyan lehessen értékesíteni. Mire az erre vonatkozó fölszólítás hozzánk eljutott, nekem már kész javaslatom fölött határozott a választmány, s e javaslatot illetékes helyére is juttattam. Azóta a kérdés érik, de mi duplumainkat máris értékesítjük. Az idei alkalmi eserek igazolják ezt a tényt. A Múzeum-Egylet részéről föntartott könyvtári segédőr javadalmazása, hosszsú idő után az igények és méltányosság szempontjai szerint, rendezésben részesült.

A levéltár és kézírattár anyagának végleges kialakulása is ez év eredményei közé tartozik. Lelkiismeretes munka után helyreállítottuk a két gyűjteménynek a történeti alakulás szeriut megtartandó kereteit. A gr. Kemény József nagybecsű gyűjteményét, mely kézírattárunknak alapját és egyik büszkeségét teszi, eredeti állapotába állítottuk vissza; a gr. Kemény Sámuel-félet kibontogattuk a törzs- és egyéb gyűjtemények anyagából, úgy, hogy most az is együtt van, a mennyre persze ma, ilyen későn, s minden igazoló írat vagy jegyzék hián, meg lehetett állapítani. A Mike- és másféle gyűjteménybe eltévedt anyagot is kiválasztottuk és a Kemény-féle levéltári anyaghoz esatoltuk, a mi onnan az idők folyamán elkerült, sőt a gr. Kemény rendezetlen anyagát is beosztottuk rendezett anyagába. Ily munka után már most az egyes külön álló gyűjteményeket a maguk eredeti mivoltjukban birjuk és szemlélhetjük. Ehhez hasonló határigazítást nem egyet végeztünk, mert a különféle eredetű kézíratos és levéltári anyagban számos oda nem tartozó darabot ismertünk fel, ezeket mind reponálni kellett, ha az egyes gyűjteményeket a maguk eredetiségében akartuk föllállítani. Ugyanez a munka ment végbe természetesen a levéltári gyűjtemények körében is. Meghúztuk a törvényes barázdát, határköveket raktunk le, hogy a jövőben önkényes határigazítások, vagy véletlen elszántások ne

történhessenek. S annál nehezebben ment e munka, mert a korábbi időből alig maradt reánk valami jegyzék, vagy katalógus, mely az egyes gyűjtemények eredetéről és anyagáról kellően tájékoztathatott volna. S ez a tény magyarázza meg, ha még most is fordúlhat elő eset, a mely a későbbi, kedvező körülmények szerint ily értelemben megigazításra fog szorúlni.

A kéziratár jelenlegi csoportjai a következők: gr. Kemény József kézirati gyűjteménye, gr. Kemény Sámuel kéziratai, Mike Sándor gyűjteménye, Országgyűlési irományok, az Erdélyi Múzeum Könyvtárának Kéziratai (Törzsgyűjtemény), Codexek.

A levéltár jelenlegi csoportjai a következők: az oklevelek Törzsgyűjteménye; eredeti és egykorú másolatú oklevelek; újabbkori oklevél-másolatok és kivonatok; nyomtatott oklevelek 1711-től.

Czímeres és rangemelő oklevelek.

Családi Levéltárak: egyes családok levéltárai, nagyobb, önálló és lezárt,¹ valamint kisebb és egyesített levéltárak.²

Czéhíratok.

Az elmúlt év, mint már ez adatokból is látható, a csendes és czélt tudó munka éve volt. Rendes végzendőinket végeztük a rendkívüli munkálatok mellett és megindítottuk egyben a közeli jövő előkészítését is.

A mi még fölemlítésre méltó: a nyomdai sajtótermékek ügye. A múlt évben esedékessé vált anyagot, mind Marosvásárhelyről és Kolozsvárról, mind pedig Budapestről, annak rendje és módja szerint átvettük és beszállítottuk. De csak az erdélyi főügyészségek területén gyűjtött anyagot dolgoztuk föl, mert a budapestire nézve

¹ Nagyobb családi levéltárak, külön felállítva és önállóan kezelve: Altorjai báró Apor Péter levelezése és életére vonatkozó iratok. Br. Apor Gáborné letéte, 1903-ból. — Losonczy gróf Bánffy György levéltára, gr. Bánffy György kir. főajtónálló mester letéte, 1903-ból. — Az Eszterházy grófok eszesznecki ágának levéltára. Régi. — A Gyulai és Kuun grófok levéltára, gróf Kuun Géza ajándéka. — A branyicskai Jósika bárók magyar-fenesi levéltára, 1903-ból. — A magyar-gyerőmonostori br. Kemény-család malomfalvi levéltára. Br. Kemény Pál letéte, 1903-ból. — A szárhogyi gróf Lázár-család medgyesfalvi levéltára, 1903-ból. — Széki Teleki Domokos gróf irományai. Régi. — A hadadi báró Wesselényi-család levéltára. Régi. — A csik-szentdomokosi Sándor-család levéltára, 1904. — A pókai Sárosy-család levéltára. 1903—4-ből.

² Kisebb családi levéltárak: Az albisi Barthos-család levelesládája, 1903. — A malomfalvi Benedek-család leveles-tarisznyája, 1903. — A nagykedei Fekete-család levelei, 1902. — A sárosmagyarberkeszi Katona-család levéltárának maradványa, 1904. — A kéri és pókafalvi Kathonay-család levelesládája, 1904. — Kemény Györgyné sz. br. Kemény Anna levelesládája, 1903. — A mezőbándi Kovács-család leveles-ládája, 1905. — Az egri Kovács-család levelei, 1905. — A benzédi Pap-család leveles-ládája, 1903. — A tartcsafalvi Pálffy-család levelei, 1903. — A nyárádszentimrei Balog-család levelei, 1903.

a kívánatos megegyezés az 1904. év folyamán még nem jött létre köztünk és a részesező budai könyvtár egyesület között. A továbbiakban szigorúan kötöm magamat a válaszmány adta utasításokhoz, melyeket a budai testvér-intézménnyel annak idején közöltem. Az az egy eredmény azonban már is mutatkozik, hogy e forrásból a könyvtárnak olyan gyarapodása várható, melylyel igen rövid időn belül biztosítani tudjuk könyvtárunk számára a vidéki központok elsőségét.

Vásárlásaink valamivel kedvezőbbben alakultak az idén, mint tavaly, minek oka főként az, hogy a várt állami segély utalványoztatván, anyagi eszközeink kedvezőbb helyzetbe juttattak. Az adományok és letétek forrása is csordult és csöppent. Különösen ki kell emelni Stripszky Hiador és Kolozsmegye ajándékát, de még inkább gr. Kuun Géza ajándékát, mely a Gyulai és Kuun grófi családok egyesített levéltárát foglalja magában. Erről részletesen még nem emlékeztem meg, mert a levéltár földolgozása a végső eredményeket nem tüntethette ki. A csere-anyag az idén is tiszteletreméltó gyarapodást mutat. Különösen föltűnő a böles. stb. szakosztály kiadványaiért csereben bejött anyag statisztikájában mutatkozó örvendetes emelkedés, a mit alig tulajdoníthatok másnak, mint annak, hogy a csereviszony rendezését és a csereanyag kezelését sürgetsemre a válaszmány a múlt évben a könyvtár körébe utasította.

Régi törekvésem volt a nemzeti színházi könyvtár megmenetése. Az erre indított eljárás során a belügyi miniszter úr a színházi levéltárát át- és ki is adatta, de azzal a föltétellel, hogy az anyagnak pontos lajstromát a könyvtár készíttesse el. Mivel erre nem vállalkozhattunk, a kérdés még eldöntve nincs. A kiindulásul szolgáló könyvtár azonban még mindig a bizonytalanság örvényén lebeg.

Az így gyűlő anyag és az így folyó rendezés előre vetette árnyékát. Helyiségeink újra szűkeknek bizonyultak s újra bérletre kell gondolnunk. Az ezzel járó kellemetlenségek és nehézségek súlyát azonban könnyen viseljük. A végleges megoldás nem késik immár soká. A miniszter úr a múlt év folyamán nyilvános tervpályázatot hirdetett az egyesített könyvtárak elhelyezésére szolgáló könyvtári épület biztosítására s a pályázat eredményeként az építkezés megkezdése az idei év nyarán megtörténik.

Az esztendő eredményeiről a jelentés végéhez fűzött kimutatók fognak szólani, de arról, hogy e viszonyok és az új helyzet alakulása között mi a könyvtár föladata, a fejlődés követelménye és törekvéseinek czélja: kénytelen vagyok valamivel körülményesebben emlékezni meg.

A könyvtár tehát ma úgy áll és a közel jövőben úgy fog állani, hogy fejlődésének második fokát elérte, az az, az új épület-

ben való elhelyezéssel eléri. A kérdés az: megmaradjunk-e a fejlődés második lépesején, vagy törekedjünk a följebb haladásra? Henye kérdés, mert haladni és fejlődnie kell minden szervezetnek, míg csak előtte út van és fejlődhetik.

Igaz, de a könyvtár s hozzá teszem, az egész múzeum haladása és fejlődése nem belső ügye a gyűjteményeknek, hanem kapcsolatos azzal az iránynyal, a melyben a föntartó testület, a múzeum-egylet halad. Ez tehát tágabb értelmű, muzeum-egyleti kérdés, s azon határozódik, hogy a Múzeum-egylet miképen dönt a most folyó vitában: új alapszabályait a múzeumi alapra, vagy az akadémiai gondolatra fogja-e fektetni.

Megint az a kérdés t. közgyűlés, a mely három év óta kísért és két évtizede ringatózik abban a meggyőződésben, hogy tekintélye kiállotta az idők kritikáját. Ezelőtt három évvel vetettük föl, azóta szőnyegen tartjuk s ma, ha a t. közgyűlés megengedi, történeti fejlődésében és egyletünk múltjának tükrében fogjuk magyarázni.

Annál inkább kötelességünk ezt tenni, mert avatatlank előtt teljesen védtelenek vagyunk. Olvassuk, hogy a Múzeum-egylet tudományos jellegét akarjuk eltörölni, hogy a tudományos munkásság ellenségei vagyunk és hogy holt kincseket gyűjtve, az egylet eredeti rendeltetését kockáztatjuk és az alapítók czéljait elejtjük. Mennyi súlyos vád és olyan helyen, a hova mi nem járunk, tehát nem is védekezhetünk.

Ideje már egyszer szemébe nézni ennek a fölfogásnak és megállapítani, minden további magyarázgatás nélkül, hogy úgy az 1841—3 erdélyi országgyűlés, mint gr. Mikó és társai 1859-ben, múzeumot és nem irodalmi, vagy tudományos társaságot alapítottak. Ez a meztelen tény, ezt öltöztetni szabad, de az öltöztető csak ruhát ad a testre, s nem pótolja magát a testet.

Az országgyűlés előtt példaként a Magyar Nemzeti Múzeum lebegett. Ez eleintén a nemzeti tudományos törekvéseknek középontjául tekintetett, nem szervezetében rejlő tudományos jellege miatt, hanem, mert tagjai, tisztviselői, a mai napig részesei a magyar tudományosságnak. De annak képviselését nem vállalta és nem követelte. Tudományos jellegét a saját múzeumi rendeltetése szerint és a nemzetközileg elismert tudományos föladatokra szorítva, mindig vitatta, magának kivítva és Pulszky Ferencz idejében az európai múzeumok színvonalára emelkedett. A fejlődésnek ez a menete és a gondolatoknak ily tisztasága nem irányította az 1841—43-i országgyűlést. Akár azért, mert az erdélyi tudományos életnek akkor más szerve nem volt, akár azért, mert a múzeum tudományos jellegét tisztán nem fejtették ki, határozatlanul fogalmazták a tudományos működésre vonatkozó fölszólalásokat, de a múzeum föllállítását annál határozottabban fejezték ki. Az alapítás idején a megerősítésre váró alap-

szabályok tervéből a HTT. az akadémiai jelleget egyszerűen törölte, mert az erők megosztását a múzeum érdekében nem tartotta helyén valónak. Fölállott tehát a múzeum, mint tudományos intézet a maga szakosztályaival, a melyek azonban nem tudományos, hanem múzeumi szakosztályok voltak és valójában az egyes tárakat jelentették.

Az a nagy nemzedék, mely alapította, boldognak érezte magát így is. Volt tehát Erdélynek szerve az erdélyi múlt emlékeinek gyűjtésére, a honismeret terjesztésének nemzeti czéljaira és nem lehet tagadni, hogy ezeken kívül a múzeum gondolatán túl, az intézményhez valamelyes politikai, társadalmi és szorosán vett magyar közművelődési árnyalat is kapcsolódott. A múzeum azután lassanként összehordta gyűjteményeit és ez alapon Kolozsvárt egy kisebb társaságnak önzetlen munkálkodása és nemes tudományos foglalkozása körében igen tiszteletre méltó tudományos mozgalom indult meg. Ez természetesen szított a múzeumhoz, mert munkálkodása is a gyűjteményekre volt alakítva, a mint ezt az első kiadványok, főként az *Evkönyvek*, igazolják. E tudós körnek része volt abban is, hogy az erdélyi egyetem Kolozsvárra kerüljön, mert a múzeumban már meglévő tudományos anyag is erősen számításba jött. Az egyetemmel kapcsolatos múzeum lassanként háttérbe szorult, az egyetemmel idekerült tudományos erők egy része pedig a múzeum keretében kezdett érvényesülni és a gyűjteményeket az egyetemre bízván, az akadémiai gondolatot forgatta fejében s annál inkább, mert a múzeum vezetői állottak az akadémiai törekvés élére. Ezzel együtt járt azután a kétféle foglalkozás lélektana szerint a múzeum elhanyagolása. Mert könnyebb a nyilvánosság előtt is érvényesíthető tudományos és akadémiai szereppel kitűnni, mint a múzeumnak csendes és folytonos munkájában találni gyönyörűséget. Azonfelül az akadémiai tevékenység anyagilag is gyümölcsözőbb foglalkozás, mint a múzeumi önfeláldozás.

Kétségtelen, hogy 1884-ig az Erdélyi Múzeumi-egyletnek nem volt olyan szerve, mely akadémiai jelleggel a tudomány művelésére szolgált volna. Sem az országgyűlésen, sem az alapításkor nem gondoltak ilyenre, hanem csak a tudományra, mely a múzeum fogalmával mindig együtt jár, és mely a múzeumok vonzó körébe kerülőket mindig megköörnyékezi. Sem az első alapszabályokban, sem a továbbiakban nincs meg az akadémiai jellegű tudományos munkálkodás szervének még csak gondolata sem. Sőt inkább az első alapszabály tiltakozik az ellen, hogy a múzeum magának tudós társasági rangot, vagy tekintélyt követeljen s a többi javaslat és átdolgozás 4. §-a is a leghatározottabban kifejezett múzeumi czélokot állapít meg.

A szakosztályok, mint önállósuló tudományos szervek, 1884-ben kerültek bele a módosított alapszabályokba. A hozzájuk fűződő

hagyomány e szerint csak 1884-re vihető vissza, de semmi esetre sem az alapítókra. Minden érv, mely nincs tisztán az 1884-iki törekvésekhez kötve, hamis világítással illeti az alapítást és az alapítók álláspontját.

E tények megállapítása után a Múzeum-egylet tudományos föladata már most így határozódik meg: a Múzeum-egyletnek föladata múzeuma által szolgálni a tudományt, és csak 1884 óta van abban a tévedésben, hogy e célra akadémiai szervezetet kell öltenie. Az alapítók e szolgálatot tisztán és határozottan a múzeum föladatává tették, az utódok tágitottak az alapítók fölfogásán és a szakosztályokban ilyen szervezetet létesítettek.

Az alapítók célja volt egy erdélyi jellegű múzeumnak meg-alapítása az 1841/3. orsz.-gyűlés határozata szellemében, mely köz-művelődési és tudományos törekvések előmozdítására alkalmas legyen. A múzeum maga közművelődési intézmény s így fogalmában benne van az alapítóknak első helyen kifejezett célja. A múzeum maga tudományos jellegű intézmény és működése tisztán tudományos alapon áll. Tehát a második kívánság is, melyet hozzá fűztek, a múzeum fogalmának lényeges alkotó jegye. Ezek szerint, a jól működő múzeum egyaránt szolgálja a közművelődést és a tudományt.

Nincs tudomásom arról, hogy akadt volna eddig tudomány-nyal foglalkozó nyugati ember, ki a múzeumban csak holt kincsek gyűlő helyét látta volna. A nyugati kultúra ölen nőtt nemzedékek szemében minden gondosan kezelt múzeális gyűjtemény a tudományszegény vizsgálódás, szabad kutatás és elmélyedő búvárkodás temploma. A benne folyó munka teszi élővé a „holt kincseket“. Tudományos életünk mai alakjai között számosan vannak, kiknek egész tudományos érdemük az, hogy a múzeumi „holt kincseket“ a meg-elevenítő nyomdafesték számára lemásolták, vagy „ad vivum“ lerajzolták. De még az ilyen másodlagos tudományos elmék sem tartották érdemesnek lenézni a „holt kincseket“. A keleti *nem bánom* elvén nőtt mezei hadak előtt a múzeum valami ismeretlen, de tiszteletre méltó intézmény színében jelent meg, de arra nem vetemedtek, hogy bírálni merték volna. E között a két szélső fölfogás között mozgó vélemények legjobb esetben tájékozatlanságot árúlnak el, a fölfogások amábilis konfuzióját, a melyt nem lehet és nem kell tisztázni.

A múzeumok és gyűjtemények biológiájában három fejlődési fokot különböztetnek meg: a gyűjtés, a rendezés és a tudományos földolgozás korát. E fejlődési fokok körülbelül ugyanazt a viszonyt tüntetik föl, mint a mely az amateur, (gyűjtő), a dilettáns, (műkedvelő vagy konyító) és a tudós (szakember) között mutatkozik. A múzeumokat régen gyűjtők csinálták, vagy dilettánsok intézték; ma ez a szakemberek dolga. Világos, hogy múzeumi kérdésben a

szakemberek szava a döntő, nem a gyűjtőké, vagy a konyitóké, továbbá az is, hogy mindenkinek a szempontja a szerint alakúl, a mint e kategóriák egyikébe tartozik, vagy egyikébe sem illik.

A múzeumnak mindenütt megvan a maga tudományos jellege, rendeltetése, célja; mikor tehát a Múzeum-egylet a múzeumok érdekét szolgálja, az alapítóknak legtisztább szándékát valósítja meg s abban egyúttal a tudomány szolgálatára is elkötelezte magát. A múzeum 1884-ig az alapítók szellemében élt és dolgozott. A múzeumi gondolat uralkodott és a fölmutatott tudományos munkálkodás 1878-ig a múzeumra volt alapítva. Ha nem is intézményesen, de öntudatlan ösztön szerint. 1884-ben akadémiai szervezettel önállóan, tudományos irányú társaság alakult a czéggjegyző Múzeum-egylet czégével.

Tudományos társaság, melynek tagjai nem voltak egyben a múzeum tagjai, melynek *Kiadványa* nem volt a múzeum kiadványa, melynek irányítására az anya-egyesület nem folyt be, melynek tagjai az anya-egylet választmányában benne ültek, melynek önálló bevételei és számadásai voltak, mely a maga autonomiáját teljesen bírta, évenként nagyobb összegű segélyt élvezett az anya-egyesülettől, tehát állam volt az államban és nem szolgálta az egyletnek azt a tiszta és az alapításkor kifejezett célját, a melyre az egylet maga megalapított.

Mikó Imre grófnál e kérdésre klasszikusabb tanút talán nem kell keresni. A nemes gróf a Múzeum-egylet rendeltetését első megnyitói beszédében a következőleg határozta meg:

Elmondván, hogy a kezdés mily sok bajjal volt egybekötve, így elmélkedik: „Ki tegye-e ezt? Régen az országgyűlés lett volna erre hívatva. De ez nem létezett. A kormány? Ezt az új rendszer beállításának csoportos gondjai foglalták el. Azok, kik ez ügyet régen alkotmányos úton kezdeményezték, kérelmi úton tenni kétkedtek. Nem volt más mód, mint magával a formailag hallgató országgal, a hazabeli népségek jobbjával tétleg kezdeményeztetni ez ország díszére és szellemi javára czélzó intézetet. Egy, a haza minden népfajait és osztályait magába záró egyesületbe kellett belevonni mindazokat, kik a hon szellemi érdekei iránt elfásúlva nem voltak s tétlenségben nem várhatták az idők javulását. Ugy van, egy erkölcsi testületet kellett alkotnunk, hogy ez aztán a múzeumot alkossa meg. (Gróf Mikó kézíratai, XIV. köt. 31 old.)

A Múzeum-egylet, mint a múzeumnak társadalmi képvisellete jelent meg és szerepelt. Kötelessége a múzeumot gondozni, kötelessége azt tudományos munkára serkenteni, e nemű munkájában ellenőrizni, erre segíteni és mindent megtenni, hogy a gyűjtemények a gróf Mikó és társai által kitéüzött nemes föladatokat betöltsék.

E helyett a Múzeum-egyesület akadémiai szervezetet alkot,

hogy azzal szolgálja a tudományosság ügyét, annak istápolására elvonja a gyűjteményektől az anyagi erőt, önállósít két tudományos társaságot a maga rovására és azt mondja, hogy az alapítók szellemében jár el. A tudományos társaságok egyike, a hozzá legközelebb álló gyűjteményekkel nem tud kapcsolatot találni. Sem a gyűjteményekkel sem az egyesülettel nincs szorosabb összetartozandósága; sem egyiknek sem másiknak nem közlönye az a kiadvány, melyben akadémiai célját szolgálja. Ilyen módon elérte azt, hogy idegen lett a saját otthonában és a fiatalabb és örökre fogadott testvér mesebeli étvágyával szedi el az idősebb és természetes gyermek elől a szülői házban a legjobb falatokat.

Ilyen falat volna a folyóirat. A múzeumnak folyóíratra van szüksége, hogy a közönséggel állandó összeköttetést tudjon föntartani, hogy abban a maga tudományos munkálkodását közzé tegye, hogy azzal a többi testvérintézmény kötelékébe állhasson. Ilyen volna a nagyközönség, melyre minden múzeumuk támaszkodnia kell. A múzeumnak van évek hosszú során keresztül 50–75 tagja, a szakosztályoknak százakra menő tagjai vannak. Ilyen falat volna a tárgyi és személyi javadalom, mely redukált állapotában a nevelésig kevés és kicsiny. Ezek miatt a múzeumi élet mind jobban zsugorgott, az akadémiai mind jobban terjedt. Így azután a múzeum egészen kiesett a világ fogalmából és a szakosztályok domináltak az egyesületben. A kérdés az: hogy a meddig a múzeumok dolga rendben nincs, szabad-e másodlagos és későbbi keletű célokat szolgáló intézményt létesíteni a Múzeum-egyletben és az eredeti cél veszélyeztetésére? A rideg alternatíva a választmánynak nem tetszett, a megalkuvás terén elérhették a gyűjtemények azt, hogy a szakosztályok legalább szervezeten szorosabban kapcsolódjanak az anya-egyesülethez és az egyes gyűjteményekhez.

Mialatt az egyleti élet horizontján a múzeum napja mind lejjebb és lejjebb eszszott az ég aljára, az ellenkező oldalon pedig a sáppadt hold emelkedett föl, hol fogyva, hol telve: az uniált országok közéletén nagy változások mentek át. A politikai fordulattal a nemzeti munka egész öntudatosan és nagy súlylyal vetette magát a társadalmi életre és minden téren alkotott. Így a tudományok terén is. A dunántúli történetkedvelők megalapították a Történelmi Társulatot s ettől kezdve a legújabbban alakult nyelvtudományi társaságig, az Erdélyre is kiterjedő nemzeti tudományosságnak hatalmas szervezete alakult ki. Mikó gróf hirdette, hogy egyesíteni kell a szétvált erőket, közös közművelődési és nemzeti haladásra az anyaországot s a vele úniált Erdélyt. Sajat korának és nemzedékének földadatát föllismerte és élére állott azoknak az erdélyi hazafiaknak, kik szolgálatukat az egyesült magyar életnek szentelték, irodalomban, tudományban, politikában, társadalmi és közgazdasági törekvésekben.

A Történelmi Társulatnak első elnöke volt ő maga és saját tevékenységét az ország szívébe helyezte át. Őva intette kortársait a szeparatiztikus hagyományok követésétől, hiú becézgetésétől.

A megmozdult és alkotásra kész közélet rohamosan pótolta az előző korszak tehetetlensége miatt meg nem valósítható társadalmi intézményeket. Csupán Erdély hallgatott, legalább látszat szerint. Mert itt is folytak a tervezgetések s egyes kisebb jelentőségű mozgalom itt is mindig volt. Ilyen volt az erdélyi egyetem kérdése, melyet gróf Mikó ápolgatott. Ilyen volt a Múzeum-egyletben készülődő akadémiai szervezet előkészítése. Az addig szervezet nélkül is derekasan dolgozó tudományos férfiak szervezett, intézményes formában megjelenő tudományos élet teremtésén fáradoztak és azt a múzeummal kapcsolatosan akarták megvalósítani. A lappangó törekvést siker koronázta s még az a külső színe is meg volt, hogy a Múzeum-egylet életét dokumentálta, a mire akkor valóban szükség is volt, mert azidőtt a Múzeum-egylet régi tekintélyében, vonzó erejében és népszerűségében jelentékeny veszteséget szenvedett.

A fordulatot az okozta, hogy az erdélyi társadalom is eleve-nebb életre kelt és a magyarországi példájára, a társadalmi tevékenység terére vetette magát. Továbbá az okozta, hogy az egyetem a maga tekintélyével és súlyával ránehezedett a múzeumra és a múzeum gyűjteményeit egy időre elvonta a közönség szeme elől. A gyűjtemények biztosítására és kezelésére nagyjelentőségű volt ugyan ez a változás, de a Múzeum-egylet társadalmi szerepére kétségtelenül hátrányosnak bizonyult. A fordulatban része volt annak is, hogy Erdély legjelesebb fiai, Mikó gróf példájára, a középpontba siettek és a magyarországi testvérhaza ezt a cserét a maga részéről nem viszonzta. A kölesönösség még ma sem alakult ki teljesen. Akkor pedig csupán az egyetem révén kapott Erdély a maga fiaiért elenyésző kis százalékban némi kárpótlást. De a fordulat megtörtént s az élni kezdő erdélyi társadalom egymásután érezte új intézmények szükségét.

Az új intézmények részben olyanok voltak, a melyek a Múzeum-egyletnek alapítási elveit sajátították ki és részben olyanok, a melyek egyenesen versenytársául voltak tekinthetők. És ezek mégis megalakulhattak, mert reájok szükség volt és mert a Múzeum-egylet tekintélyének esorbúlását senki sem látta vagy érezte, sőt ugyanazok a férfiak, a kik a múzeumnak oszloposai voltak, jártak elől az újonnan alakuló intézmények susogóiban.

Az új intézmények tehát részben a múzeum alapítási programjának kisajátításával, részben azonos célok kitűzésével a múzeum-egylet tekintélye fogyását és társadalmi helyzetének folytonos kisebbedését vonták maguk után. A Múzeum-egyletnek az alapításkor nagy rugója volt a nemzeti politikai és közművelődési pro-

gramm, nagy ereje volt a honismeret és annak terjesztése, az arra való gyűjtemények és kiadványok, a múzeumnak nagy varázsa volt a nemzeti múlt emlékeiben rejlő nemzeti erő biztosításában. És íme, alig két évtized alatt, a míg az akadémiává előlépett szakosztályok virágzása delelt, a Múzeum-egylet lába alatt a talaj megmozdult. A honismeret terjesztésére, ily irányú gyűjtemény szervezésére, folyóirat kiadására, könyvek íratására, mindez alapítóink programja, megalakúl az Erdélyrészi Kárpát-Egylet; a magyar társadalmi erő és nemzeti politika biztosítására és a nemzeti politika ébrentartására, ápolására megalakúl az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet. A nemzeti múlt emlékeinek gyűjtésére és az azzal járó ismertető, nyilvántartó, leíró és tudományosan meghatározó irodalmi munkásságra az erdélyi területen is egyre-másra alakúlnak az új múzeumok és a velök kapcsolatos, tudományos jellegű és irodalmi egyesületek. A Székely Nemzeti Múzeum egyenesen az Erdélyi Múzeum-egylet mulasztásából támad, a dévai múzeum s a többi mind, hasonló programmal és célokra, egy-egy darab területet vont el a régi Erdélyi Múzeum, az anyaegylet, birtokából. A folyam futja a maga útját s nem törődik azzal, hogy hol rombol. A gondos ország védi partjait, a közönyös területéből annál több pusztul el. És sajnosan tapasztaljuk, hogy az erdélyi, múzeumi és honismertetési, vagy akár nemzeti politikai viszonyainkban, itt Erdélyben, a mi partjainkból nagyon sok részletet elsodort az élet. Szász testvéreink Vereinjai, múzeuma és könyvtára, levéltárai s a rajtok épült tudományos munkásság igazolják ezt a tételt; a román testvérek gazdasági politikája a tétel másik felét. Ime, az alapítási programból nem maradt más, mint a múzeumi gondolat, nem maradt más, mint a nyolczvanas években megalakult akadémiai szervezetet takaró szakosztályi rendszer, a mely még azzal sem vigasztalhatja magát, hogy legalább hiányt pótol. Mert a tudományos élet képviselőit Mikó gróf az egyetemet szánta s az élet azt ismeri el; az irodalmi babérok termőfaja pedig a gróf Kuun Géza pártfogása alatt megalakult Irodalmi Társaság. A hol az ember tudós lehet a legolcsóbb tudományos folyóíratra való előfizetés által, nem örül a dicsőségnek úgy, mint ha olyan társaság választja meg tagjának, a mely tagjainak számát eleve meghatározta.

Ime, t. közgyűlés, az akadémiai eszme története a múzeum-egylet körében s mellette a múzeumi gondolat az egész erdélyi közéletnek három tizedes korszakában. A Múzeum-egyletnek alapítási programjából csak a múzeum gondolata maradt meg, s az is úgy és oly elhanyagolt állapotban, hogy évek óta kell küzdenünk annak reaktiválásáért. A többi program ki van sajátítva, a múzeum vonzó köre területi veszteséget szenvedett és az alapításkor jelentkezett 125 igazgató, 382 alapító és 930 részvényes tag létszáma

annyira leszállott, hogy éveken keresztül, 60—70 részvényes tag volt csupán a Múzeum-egylet kebelében, míg az 1903-iki kimutatás szerint a szakosztályokban (280—248) együttesen 528 tag szerepelt. Harminczhét esztendő alatt az egész emelkedés az igazgató tagok számában 23, az alapítókéban 48 volt, míg a veszteség a részvényes tagok számában (1903) 855 lett. Ha a szakosztályok tagjait is ideszámítjuk, az 1866—68. kimutatás szerint 125 ig., 382 alapító, 930 részv., 1691 adakozó ellenében 1903. kimutatás szerint 168 ig., 432 alapító, 75 részv. és 528 szakosztályi tag, tehát összesen 3228 érdeklődővel szemben van 1203 érdeklődő. A minék helyes értelmezésére szükséges tudnunk, hogy 1866 óta a magyar értelmiség legalább 60%-al gyarapodott.

A kérdésnek van egy másik oldala is, mit adott cserében e veszteségért az akadémiai eszme 1884 óta, mióta a szakosztályokban önálló szervezetet nyert? Kétségtelen érdemeit elhomályosítani nem törekvésem, az erkölcsi és a tudományos szolgálatokat nem kicsinylem, nem bírálom, nem is mérlegethetem. Vizsgálom annak múzeumi vonatkozását és az alapításban meghatározott elvéhez való ragaszkodást. Tehát első sorban is csak arra a szakosztályra terjesztem ki figyelmemet, melynek az a főadata, hogy a múzeumnak két rokon-gyűjteménye fölött a tudományok fáklyása, vagy zászlósa legyen.

Az „Erdélyi Múzeum“ 1884—1904-ig terjedő évfolyamaiban mindössze 7 olyan czikk volt, a mely a múzeumnak a hozzá közel eső két gyűjteménye anyagára vonatkozott. Ez idő alatt összesen 375 nagyobb cikket, tanulmányt, értekezést véve számba, s a kisebb közleményeket e kimutatásnál mellőzve, a szorosabban vett főadatot, a múzeumit, csak 7 czikk, a távolabbit, a tudományt, 368 dolgozat szolgálja. Ebből Erdélyre esik 171, Magyarországra 116, a külföldre 78.

Az itt felsorolt adatokból két körülmény föltétlenül megállapítható. Az első, hogy a kiadványok nem támaszkodtak a múzeum gyűjteményeire, a mi azzal egyértelmű, hogy az alapításkor megállapított elvet nem tartották szem előtt. A másik viszont az, hogy a *Kiadványok* általános irányával inkább a magyarországi tudományos faktorok között helyezkedett el, kétségtelenül bizonyos lokális színezettel, mint az erdélyi részek szereplő tudományos társasága. Ha az első szempontból nézzük: a levont következtetés máshova nem lyukadhat ki, minthogy az ily munkásság a gyűjtemények érdekét nem szolgálta. Ha a második eredményt tekintjük, meg kell állapítani, hogy az alapítók gondolatát csak részben, a múzeumét egyáltalában nem szolgálta.

A vázolt fejlődés során tehát bebizonyult, hogy a Múzeum-egylet az idők folyamán eredeti tekintélyéből és jelentőségéből veszített, hogy az alapítási programnak két lényeges főadatára

ma más egyesületek vannak rendelve, hogy a vonzó körébe tartozó erdélyi területen tért veszített és végül, hogy az erőszakosan magyarózott akadémiai törekvés a Múzeum-egyletre kevés kárpótlással járt. Ezzel szembe bebizonyult, hogy a múzeumi eszme egy darabig szinte kiesett a közönség tudatából, hogy a múzeumnak riválisai támadtak, minek folytán úgy az anyagi gyűjtés, mint a tőle képviselt tudományos disciplinák művelése tekintetében érzékenyen szenvedett. Maga az a tény, hogy évek óta vitatjuk a múzeumi gondolat elsőbbségét egy Múzeum-egyletben, hangosan beszél a mellett, hogy a múzeumi gondolatot az egyletnek egy részében elejtették.

A haladó időben az államhatalom a múzeumokra kezdett figyelni. Belátta azoknak nemzeti tudományosságunk és nemzeti multunk erősítésére szolgáló jelentőségét. S akkor, mikor az egész országot bevonta a közművelődési mozgalomnak ily intézmények által való emelésébe, a mi múzeumunk az országos főfelügyelőséggel nem tudott szervesen kapcsolódni. Körülöttünk egyre-másra emelkednek könyvtárak és múzeumok, mi pedig küzdünk, noha múzeum-egylet vagyunk, a magunk gyűjteményeinek reaktiválása érdekében. A haladó időben a társadalomnak új föladatai mutatkoztak, a közművelődésnek és a tudománynak népszerűsítése, a mi alapszabályainkban könnyen elhelyezhető lett volna. De az Erdélyi Múzeum-egylet sem a Szabad Lyceum, sem az University Extension feladataiért nem lelkesült. Pedig találhatott volna teret, hogy kárpótolja magát a már korábban elvesztett területekért — a tudomány nevében, melyet az akadémiai eszme propagálásaként hirdet.

A haladó idő megtanította a haladó emberiséget arra, hogy a társadalmi és az egyesületi életben, a gazdasági és a tudományos világban, szóval, hogy minden téren a munka-felosztás elvének kell diadalmaskodnia. A tudományok művelésében is megvan ez a felosztás. A tudományok anyagát elő kell készíteni, erre valók a különféle intézetek, laboratoriumok, gyűjtemények, könyvtárak, vegyi konyhák, kísérleti, megfigyelő állomások. Minden ily intézménynek megvan a maga speciálisan tudományos föladata és működési köre, a mely szintén a tudományt szolgálja. S az a nevezetes, hogy az ily intézmények arányosan biztosítják mindenütt az igazi tudományos munkálkodást. Nemzeti történelmet, gyűjtemények nélkül nem lehet írni és tanítani, természettudományi munkásság nincsen laboratoriumok és intézetek nélkül. Múzeum-egyletnek, ha tudományt akar művelni, a maga gyűjteményeire támaszkodva, annak érdekeit szem előtt tartva, annak anyagát ismertetve, földolgozva, meghatározva, közzétéve, esetleg ki is adva, kell a munka-felosztás elve szerint művelnie a tudományt. De az ily munkálkodás a tudomány művelése marad és még sem ad a múzeum tudományos munkálkodásának akadémiai jelleget. Ez lebegett Mikó gróf és társai előtt, ilyen tudo-

mányos munkásság. Ilyent végzett ő maga is, mikor a közélet pihenése idején Mikó Ferencz Históriáját másolta, mikor Adatait négy kötetben közzétette, mikor Szabó Károlyt Kőrösről Kolozsvárra hívogatta, mikor a nemzeti múlt és a honismertetés érdekében való dolgozást sürgette.

Tévedés azt hinni, hogy az akadémiai eszme egymagában jelentheti a tudományos munkásságot; tévedés azt hinni, hogy a múzeumi gondolat kizárja azt. Talán nem vagyunk már ott, a hol a múlt század közepén némely elmaradott ember állott, a ki azt hirdette, hogy a múzeumok és könyvtárak embelei csak arra valók, hogy a szabadon heverő könyveket polcaikra tegyék vissza, vagy, hogy a beporosodott madarakat tollseprővel kiporolják. Kérdezzék meg a hozzá nem értők a hozzá értő szakemberektől, hogy a múzeumok ma micsoda tudományos előképzettséget föltételeznek és mily értékes munkát végezhetnek, ha arra képesítve vannak. De hát ezek köztudomású dolgok. Tehát illik ezeket figyelmen kívül hagyni. De hát ezeket a nézeteket ki hangoztassa, ha nem a múzeumok és gyűjtemények?

A mi programmunk az, hogy a Múzeum-egyletben a múzeumokat reaktiváljuk, munkájukra képessé tegyük, tudományos jellegünket elismertessük, tudományos munkával ugyanazt a szolgálatot végezhessek a mi édes hazánk javára, a mit a többi múzeum végez a maga édes hazája dicsőségére. Ha most fölvetem azt a kérdést, hogy a külföldet járó magyar miért jó haza búslakodó kedvvel a mívelt nyugat múzeumait látva: azt kell-e felelnünk, azért, mert ott a múzeumok tényleg múzeumok, vagy azt, hogy mert nálunk a múzeumok között van olyan is, a mely nem múzeum?

A Múzeum-egylet most abban a szerencsés helyzetben van, hogy a múzeumi ügy előrevitele immár elismert állami föladatot tesz, hogy a tudományegyetemmel kapcsolatos építkezés során gyűjteményei modern és szakszerű, önálló épületeket fognak nyerni, hogy a gyűjtemények gondját az állam a maga arra való embereivel ellátatja: tehát, minden logikai következtetés arra sarkal, hogy az egylet is tegyen meg mindent múzeuma érdekében. Az idő pedig azt követeli, hogy munkafelosztás alapján állva, minden tényező a maga illetékes munkáját végezze el; a körülmények azt ajánlják, hogy maradjunk meg azon a visszaszorított területen, hova az idők folyamán jutottunk; az új politikai alakulás azt tanácsolja, hogy ne csináljunk a tudományos életben külön erdélyi tudományt; az okosság meg azt, hogy fogadjunk szót nagy alapítónknak, gróf Mikó Imrénnek, és gondoljunk azt, a mire alapítottunk és el vagyunk hívva.

Ha azután a magunk körét fölismertük, ha abban jól és eredményesen dolgozhatunk, ha munkánk sikerét látjuk és meggyőződünk arról, hogy az elveszett tekintélyt is visszatérni látjuk, hogy

a megkisebbedett kúrián is tudunk benső gazdaságot vinni: jusson eszünkbe alapítónknak az a mondása is, melyet a M. Tört. Társulat közgyűlésén fejtett ki: „minden kor és nép cselekvő nemzedéke elébe saját földadatot tűz a Gondviselés s teljesítése vagy elmulasztása iránt a következő nemzedék előtt ő a felelős“. (Száz. 1868. 363.)

Az elmondottak talán megvilágítják, hogy a gyűjtemények érdekének képviselése sem a Múzeum-egylettel, sem az alapítók szándékával, sem az alapszabályokkal nem áll ellentétben; hogy tudományt lehet művelni akadémiai köntös nélkül is: hogy „holt kincsek“ az élő tudomány alapjaivá válhatnak, de múzeum-egylet csak úgy tölti be rendeltetését, ha múzeumot csinál és nem bújósdit játszik az akadémiai gondolattal.

Találjuk bele magunkat az idő és a körülmények alkotta helyzetbe, szabaduljunk az elfecsérlett hagyományok és hiún beczégett történelmi jog sallangjaitól, támaszkodjunk a múzeumainkban megtartott előjogra, mérítsünk erőt az új irány parancsából, az új idő felismeréséből. Így majd visszaszerezhetjük, a mit elvesztettünk, amúgy koczkáztatjuk azt is, a mit eddig megtartanunk sikerült.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

Kolozsvárt, 1905. május hó 21-én.

ERDÉLYI PÁL,
igazgató.

Megjegyzések.

Kötelességszerűleg közöltük e könyvtári jelentést, jóllehet annak legnagyobb része nem a könyvtárról szól, hanem a szakosztályok ellen irányúl. Tisztelettel viseltetünk minden vélemény iránt; de az igazság érdekében tartozunk néhány megjegyzéssel és helyreigazítással.

1. Azt mondja a jelentés, hogy „gróf Mikó és társai 1859-ben múzeumot és nem irodalmi vagy tudományos társaságot alapítottak“.

A muzeum-alapítást senki sem vonta kétségbe; de a kizárólag csak *muzeum* vitatását meczáfolja a legelső (1859.) alapszabály azon szakasza (6 §.), mely „a honismeretre vonatkozó tudományokról értekezletek és felolvasások“, folyóirat kiadása s „tudományos pályakérdések“ kitézése felől intézkedik; úgy hogy a 7 §. „az egylet által művelendő tudományok sorából csupán „a theológiát és politikát“ rekeszti ki.

2. Hosszasan polemizál a „jelentés“ az „akadémiai gondolat“, „akadémiai eszme“, „akadémiai köntös“, „akadémiai jelleg“ ellen.

Tudtunkkal a szakosztályok védelmezői az alapszabály módosítás hosszú vitája alatt soha semmiféle „akadémiai jelleg“-et vagy „köntöst“ nem vindikáltak az E. M. E.-nek vagy a szakosztályoknak; annál kevésbé „tudós“ jelleget a szakosztályok tagjainak. Az ez ellen irányuló szóáradat tehát teljesen fölösleges és tárgyaltalan.

3. „A tudományos társaságok egyike a hozzá legközelebb álló gyűjteményekkel nem tud kapcsolatot találni“ — úgymond tovább.

Feleletünk ez: a kapcsolat mindig meg volt a könyvtár és a szakosztály között az előbbi könyvtárigazgatók idejében; nem kellett tehát a kapcsolatot keresni és „találni“, csak épen követni kellett volna az elődöket, a kik nem írták a szakosztályt „olyan hely“-nek, „a hova mi nem járunk“ (336 l.).

4. „Az „Erdélyi Múzeum“ 1884—1904-ig terjedő évfolyamaiban mindössze 7 olyan czikk volt, a mely a múzeumnak a hozzá közel eső két gyűjteménye anyagára vonatkozott“ stb. (343 l.).

Tudjuk, hogy a statisztika igen elasticusan kezelhető tudomány, de ennyire szabadon tán még sem szabad kezelni, mert tudva levő, hogy az E. M. minden évfolyamában van egy könyvtári jelentés (a jelenlegi — másfél ív — épen 20-ad részét teszi 30 íves évfolyamunknak!) és van egy régészeti jelentés: ez 20 évről már magában 40 czikk. A 20 évről összeszámított (?) 7 czikkkel szemben ezenkívül mi csak egy évfolyamot állítunk szembe: az 1898-ikét (mint az előbbi könyvtárigazgató itt töltött utolsó évét), a mely évfolyamában az E. M.-nak, az értekezések sorában, Ferenczi Zoltán könyvtárigazgatótól öt közlemény olvasható a könyvtár anyagából.

Azóta is szívesen közöltünk volna könyvtári cikkeket (a megnyit kaptunk, közöltük is); nem rajtunk múlt, ha keveset adhatunk. Méltó panasz csak az lehetne, ha valaha ok nélkül mellőztünk volna vagy egy múzeumi cikket. De ilyen mellőzésre nem tud rámutatni a könyvtári jelentés.

Szerkesztő.

1. A kolozsvári Ferencz József tudományegyetem és az Erdélyi Múzeum könyvtára gyarapodása 1904. évben.

	Egyetem				Múzeum			
	mű	kötet	fűzet	drb.	mű	kötet	fűzet	drb.
Nyomatvány	1421	2060	—	—	1540	2232	—	—
Önyomatvány	—	—	—	—	1	1	—	—
Régi Magyar Könyvtár	1	1	—	—	13	14	—	—
Folyóírat	31	630	—	—	27	269	—	—
Hírlap	1	5	—	—	47	226	—	—
Egyetemi nyomtatvány	12	—	254	—	—	—	—	—
Dissertatió	1529	—	1529	—	—	—	—	—
Értesítő	—	—	—	188	—	—	—	—
Vegyes nyomtatvány .	8	9	—	—	207	285	—	—
Térkép	4	—	—	4	25	—	—	27
Kézirat	—	—	—	—	40	44	—	—
Színlap	—	—	—	—	—	—	—	469
Proclamatio	—	—	—	—	—	—	—	2
Egyleveles	—	—	—	—	—	—	—	18
Gyászjelentés	—	—	—	—	—	—	—	2613
Öklel	—	—	—	—	—	—	—	2825
Facsimile	—	—	—	—	—	—	—	78
	3007	2705	1783	192	1900	3071	—	6032
	—	—	—	—	3007	2705	1783	192
Összesen:	4907	5776	1783	6224				

azaz 4907 mű 13783 darab.

2. Az Erdélyi Múzeum könyvtárának gyarapodása 1904. évben.

A) a nyomtatványi osztályban:

	Nyomtatvány		Ősnyomtatvány		R.M.K.		Folyóirat		Hírlap		Vegyes nyomtatvány		Térkép	Színkép	Prokla-	Egy le-	Gyász-		
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	drb.	d	a	r	a	b
Vétel	658	1139	—	—	7	6	11	105	2	11	22	22	2	2	—	—	—	—	—
Ajándék	500	609	1	1	6	8	8	78	32	146	44	94	—	—	65	2	18	1367	
Csere	257	313	—	—	—	—	—	3	79	—	—	2	4	23	25	—	—	—	12
Köteles péld.	125	171	—	—	—	—	—	5	7	13	69	139	165	—	—	404	—	—	1234
Összesen	1540	2232	1	1	13	14	27	269	47	226	207	285	25	27	469	2	18	2613	

B) A kézirtárban:

	XVII. század		XVIII. század		XIX. század	
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.
Vétel	—	—	—	—	6	6
Ajándék	1	1	7	8	26	29
Összesen:	1	1	7	8	32	35

C) A levéltárban:

	O k l e v é l						Czimeres levél	Czéhirat	Oklevél másolat	Pecset	Arckép és viselet	Ex-libris
	XIV. század	XV. század	XVI. század	XVII. század	XVIII. század	XIX. század						
Vétel	—	—	—	—	1	4	—	2	—	—	—	—
Ajándék	—	—	2	142	1151	1498	1	—	2	30	—	8
Letét	1	4	7	4	1	—	—	—	3	—	—	—
Csere	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	40	—
Összesen:	1	4	10	147	1153	1502	1	2	5	30	40	8

Az ajándékozó neve	Nyomtatvány		Ős-nyomtatvány (1500-ig)	R. M. K. (1711-ig)	Vegyes nyomtatvány	Szinlap	Proklamatio	Egyleveles	Gyászjelentés	Folyóirat		Hírlap				
	mű	kötet								mű	kötet	mű	kötet	mű	darab	mű
			darab													
Kováts Albertné	1	2														
Kováts Ede	1	1									1	3				
Köblös Zoltán				1												
Kuszkó István	7	8														
Kutassi Károly	1	1														
László Géza	1	1														
Lengyel Dánielné	1	1														
Dr. Lukinich Imre			1	1												
Gr. Majláth József	1	1														
Dr. Márki Sándor	1	1						281					5			
Moesz Gusztáv	1	1														
Orosz Endre	2	2														
Dr. Pataky Jenő	1	1														
Pálffy Mihály	62	65		4	5				1	1	1					
Persian Kálmán	2	2														
Rácz Viktor									3							
Br. Radvánszky Béla	7	7														
Dr. Richter Aladár	1	1														
Sándor Imre											1					
Schwarz Lipót	1	1								1	2					
Stief Jenő	1	1														
Dr. Szádeczky Béla	1	1														
Özv. Szász Domokosné	14	18				65	112									
Özv. Szász Geróné	135	110			1					1	18	3	26			
Szentmérioni Kálmán	2	2														
Szentpéteri György	1	2														
Dr. Széchy Károly	7	16											11			
Szigethy Lajos	1	1														
Thury Zsigmond	4	4						1								
Dr. Tóth Endre							1									
Dr. Veress Endre	5	5			3	3										
Dr. Veress Ferencz	3	3														
Egyes nyomdák ajándékai	49	63			30	73			9		28	1	39			
Ismeretlenek	4	4														
Összesen	500	609	1	1	6	8	44	94	65	2	18	1367	8	78	32	146

azaz 591 mű, 2388 darab.

B) A kézirattárban:

Az ajándékozó neve	Kézirat	
	mű	kötet
Ifj. Biás István, Marosvásárhely	2	2
Debreczeni Balázs	3	3
Feöldi Doby Antal, Homonna	6	6
Keserű Béla Nyárádszereda	1	1
Martian Julián	6	6
Nagy Margit, Nyárádszentlászló	1	1
Pálffy Mihály, Marosvásárhely	4	5
Schwarz Lipót	6	9
Szász Ferencz, Sepsiszentgyörgy	1	1
Thúry Zsigmond	1	1
Özv. Vadas Albertné	1	1
Levéltárból áttéve	2	2
Összesen.	34	38

C) A levéltárban:

Az ajándékozó neve	Oklevél	Czímeres levél	Oklevél másolat	Pecset	Ex-Libris
Ifj. Biás István, Marosvásárhely . .	8	—	—	—	—
De Bourcy Ferencz, Graz	—	1	—	—	—
Debreczeni Balázs	8	—	—	—	—
Gyalui Farkas dr.	—	—	—	—	8
Martian Julián	1	—	—	30	—
Nagy Margit, Nyárádszentlászló . .	47	—	—	—	—
Pálffy Mihály, Marosvásárhely . . .	1556	—	—	—	—
Puky József	1	—	—	—	—
Schwarz Lipót	1	—	—	—	—
Sebestyén József	1	—	—	—	—
Szenkovits Gyula, Nyárádszereda .	1166	—	—	—	—
Valentiny Antal	4	—	—	—	—
Veress Endre dr.	—	—	2	—	—
Összesen.	2793	1	2	30	8

4. Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárába az 1904. évben beérkezett cserepéldányok.

A) Az orvos-természettudományi szakosztály részéről:

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Magyar Tudományos Akadémia.	--	—	—	1
Magyar Nemzeti Múzeum.	—	1	—	—
K. M. Természettudományi Társulat.	—	—	—	1
M. kir. földtani intézet.	1	1	—	2
Magyar madártani központ.	—	—	—	1
Magyarországi Kárpát-Egylet.	—	1	—	—
Pozsonyi orvos-természettud. egyesület . .	—	1	—	—
Naturwiss. Verein f. Schwaben u. Neuburg. Augsburg.	—	—	—	1
Bergen Museum.	—	3	—	2
Naturforschende Gesellschaft in Bern. . . .	—	1	—	—
Société entomologique de Belgique. Bruxelles	—	—	—	1
Gesellschaft f. Natur-u. Heilkunde in Dresden	—	—	—	1
Royal Irish Academy Dublin.	—	1	—	1
Phys.-med. Societät in Erlangen.	—	—	—	1
Naturwiss. Verein d. Regierungsbezirkes Frankfurt.	—	1	—	—
Société de physique et d'histoire nat. de Genève.	—	—	—	1
K. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göt- tingen.	—	1	—	1
Naturforschende Gesellschaft Graubündens	—	1	—	—
Naturwiss. Verein f. Steiermark. Graz. . . .	—	1	—	—
Verein d. Ärzte in K. L.-C. Deutsche Akademie d. Naturfor- scher Halle.	—	—	—	1
Verein f. naturwiss. Unterhaltung zu Ham- burg.	—	1	—	—
Société Hollandaise des sciences à Harlem	—	—	—	1
Naturforschende Gesellschaft in Jurjev . .	1	1	—	—
Phys.-oek Gesellschaft zu Königsberg. . . .	—	1	—	—
Museum Franc.-Carolinum Linz.	—	1	—	—
Geological Society of London.	—	1	—	—
Royal Naturwiss. Verein f. d. Fürstenthum Lüne- burg.	—	—	1	2
Naturwiss. Verein in Magdeburg.	—	1	—	—
Ges. z. Beförderung d. ges. Naturwiss zu Marburg.	—	1	—	—
Verein d. Freunde d. Naturgesch. in Meck- lenburg.	—	—	—	1

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Nassauischer Verein f. Naturkunde	--	--	--	1
Société Zoologique de France. Paris	--	--	--	1
Societa Toscana di Scienze Nat. residente in Pisa.	--	--	--	2
Deutsch. naturwiss.-med. Ver. f. Böhmen „Lotos“ in Prag	--	1	--	--
K. Böhmisches Ges. d. Wissenschaften Prag	--	2	--	--
St. Gallische Naturwissenschaftliche Gesell- schaft	--	1	--	--
Stavanger Museum.	--	1	--	--
Kongl. Svenska Vetenskaps Akad. Stock- holm.	1	1	--	2
K. K. Naturhistorisches Hofmuseum in Wien	--	--	--	1
Naturforschende Gesellschaft in Zürich	--	--	--	1
Royal Society of Canada	--	1	--	--
Cincinnati Museum Association	--	1	--	--
Museo Nacional de Montevideo	1	2	--	--
New-York Academy of Sciences	--	--	--	1
Academy of Natural Sciences Philadelphia	--	1	--	--
Sociedade Scientifica de S. Paulo	--	--	1	1
Wisconsin Academy	--	2	--	--
Smithsonian Institution.	--	8	--	1
Összesen	4	44	2	30
<i>B) A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály részéről:</i>				
Magyar Tudományos Akadémia.	--	--	--	8
Magyar Nemzeti Múzeum	--	--	--	1
Magyar Földrajzi Társaság.	--	--	--	1
Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság	--	--	--	1
Magyar Iparművészeti Társulat.	--	--	--	1
Magyar Néprajzi Társaság	--	--	--	1
Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.	--	--	--	2
Magyar Történelmi Társulat	--	1	--	1
Magyar Turista-Egyesület	--	--	--	1
Szent-István-Társulat.	--	--	--	1
Országos Középiskolai Tanáregyesület.	--	--	--	1
Országos Magyar Gazdasági-Egyesület	--	--	--	1
Ludovika Akadémia	--	--	--	1
Magyar-Zsidó Szemle szerk.	--	--	--	1
Kölcsey-Egyesület Arad	1	1	--	--
Békéscsabai Múzeum.	2	3	--	--
Hunyadmegyei tört. és rég. társulat Déva	--	1	--	--
Hunyadmegyei Ált. Tanító-Egyesület Déva	--	--	--	1

H o n n a n	Nyomat- vány		Folyóirat	
	mű	kötet	mű	kötet
Szepesmegyei történelmi társulat Lőcse . .	1	2	—	—
Mosonmegyei tört. és rég. egyeslet Magyar- Óvár.	1	2	—	—
Borsod-miskolci közmív. és múz.-egyesület	—	1	—	—
Nagybányai Múzeum-Egylet	—	1	—	—
Dugonics Társaság Szeged	—	1	—	—
Délmagyarországi tört. és rég. Múz.-Társ. Temesvár.	2	4	1	20
Tiszafüredi múzeum és könyvtár-egylet . .	2	2	—	—
Bács-Bodroghmegyei tört. társ. Zombor . .	—	1	—	—
Verein f. siebenb. Landeskunde.	—	—	—	1
Asociatiune p. lit. română si cultura popo- rului rom.	—	—	—	1
Royal Society of London.	—	—	—	1
K. B. Akad. d. Wissenschaften zu München	—	—	—	1
Kongl. Vitterhets, Historie och Ant. Akad. Stockholm	—	—	—	2
Museum of the Brooklyn Institute of Arts and Sciences	1	1	—	—
Összesen	10	21	1	49

5. Az Erdélyi Múzeum Könyvtára 1904. évi jövedelmeiről és azok fölhasználásáról.

A) B e v é t e l e k .

1. Készpénz 1903. decz. 31.-én	25	kor.	25	fill.
2. Rendes javadalom	4000	”	—	”
3. Rendkívüli (1904.) kölcsön	2000	”	—	”
4. Rendkívüli bevételek	11	”	16	”
5. Állami segély	4500	”	—	”

Összesen: 10536 kor. 41 fill.

B) K i a d á s o k .

1. Gyűjtemények gyarapítására	2422	kor.	97	fill.
2. Könyvkötő munkákért	5949	”	12	”
3. Szállítás és úti számlákért	518	”	86	”
4. Rendkívüli munkákért	380	”	—	”
5. Az 1901. és 1904. évi kölcsönök törlesztése és kamataiért	672	”	79	”
6. Vegyes kiadásokra	400	”	83	”
7. Készpénz 1904. decz. 31.-én	191	”	84	”

Összesen: 10536 kor. 41 fill.

6. A Tudomány-Egyetem és Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárának használata az 1904. évben.

H ó n a p	Házi használatra kivett művek		Az olvasóteremben használt művek	
	Hány mű	Hány darab	Hány mű	Hány darab
Januárius	624	755	2379	2967
Februárius	501	598	3423	3994
Márczius	567	676	3363	3885
Április	321	443	2230	2872
Május	305	456	1846	2414
Junius	298	408	1291	1986
Julius	} Az olvasóterem zárva volt.			
Augusztus				
Szeptember	370	450	2106	2940
Október	451	523	3823	4094
November	377	412	3829	4547
Deczember	356	397	2362	3734
Összesen.	4170	5118	26652	33433

Tájékoztató a könyvtár használatáról és nyitásáról.

1. Az olvasóterem nyitva van d. e. 9—1-ig és d. u. 3—7-ig.
 2. A könyvraktárakból október—februárius hónapokban d. u. 3 órán túl; márcziusban, szeptemberben d. u. 4 órán túl; a többi hónapokban d. u. 5 órán túl könyv ki nem adható.
 3. A délutáni órákban használandó műveket elő lehet készíttetni. Az olvasó személyesen, vagy az e célra elhelyezett gyűjtőszekrények felhasználásával, vagy postán írásbelileg, kérheti a délutánra szükséges műveket.
 4. Gyűjtőszekrények az olvasó-terem főbejárata előtt és a központi épület előcsarnokában vannak elhelyezve; a kérő-lapok naponként d. e. 12-kor és d. u. a 3. pontban jelölt órákat megelőző órákban szedetnek ki.
 5. Ruhatar használata az Utasítások 22. pontja szerint kötelező.
 6. Dohányozni a könyvtár helyiségeiben sehol sem szabad.
- A könyvtár olvasóterme nyitva van hétköznapokon d. e. 9—1-ig és d. u. 3—7 óráig. Zárva van vasárnapokon, újév napján, husvét, pünkösöd, karácsony két ünnepén egész nap, valamint decz. 24-én és 31-én délután.

II. Jelentés az E. M. E. érem- és régiségtáráról.

Tisztelt közgyűlés!

Az Erdélyi Országos Múzeum érem- és régiségtára az 1904. év folyamán gyarapodott 433 drb éremmel és 687 drb régiséggel. Az érmeek közül 385 drb ajándék, 48 drb vétel. A régiségekből 563 drb ajándék, 124 drb pedig vétel útján került intézetünkbe.

Szívesen szólnék e szerzemények természetéről, mert közöttük nem egy igazán elsőrendű darabot teszen és különösen az ötvös-művességre vonatkozó emlékek csoportja bővült sok olyan tárggyal, a melyeknek méltatásával szívesen foglalkoznék s talán a t. közgyűlés is érdeklél hallana azokról egyet-mást. Egyletünk igazgató választmányában azonban úgy a múlt évben, mint a jelenben is határozott kifejezést nyert az az óhajtás, hogy a táruk jelentéseit szabják rövidre az igazgatók. A gyarapodás természetének méltatásától tehát tartózkodom.

Azon túl igen rövidre foghatom jelentésemet. Örvedetes tény, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr folyósította az 1904. évre szóló állami segélyt és ebből osztályunknak 4500 koronát juttatott. Igaz, ez az állami segély csak az 1904. év vége felé jutott kezeinkhez és így az évi munkaprogramm megállapítására befolyással nem volt. De mégis lehetségessé tette, hogy azon adósságaink egy részét kifizethessük, a melyeket olyan tárgyak megvásárlása miatt kellett csinálnunk, a mely tárgyakat elszalasztanunk igazán bűn lett volna.

Osztályunk életéből egyéb jelenteni valók nincsen. A t. közgyűléstől kiküldött vizsgáló biztosok jelentést fognak tenni annak állapotáról és e jelentésből ki fog tűnni, hogy semmi sem változott. A mit az osztály életéről, a gyűjtemények elhelyezéséről és azoknak állapotáról korábbi jelentéseimben elmondtam, az mind ma is úgy van és úgy is lesz mindaddig, míg az egészségesebb állapotok megteremtéséhez szükséges eszközök rendelkezésünkre nem bocsáttatnak.

Végül hálás szívvel említem meg azoknak neveit, a kik intézetünket ajándékokkal gyarapították, ú. m. :

Aczél Gyula	Cziriák József	Özv. Gámentzi Mártonné
Dr. Ambrus Pál	Csernó István	Gonosz Miklós
Argai Zsigmond	Csorba Rudolf	Dr. Gyalui Farkas
Balogh Béla	Dávid Béla	Br. Gyórfy Géza
Bálint Jenő	Gr. Eszterházy Jánosné	Dr. Haller Károly
Dr. Békésy Károly	Dr. Farkas Géza	Hanák Kolos
Ifj. Biás István	Fehérváry Mihály	Igaz Lajos
Br. Bornemisza Károly	Főző Lila	Jakó Pál
Czégeni József	Fülep Béla	Jónász Emil

Kelemen Lajos	Martian Julián	Szentpéteri György
Kholen Márta	Matusch Endre	Dr. Sztancsek Zoltán
Kolozsvári Sz.-Ferencz-	Nyárádszentháromsági	Sztripszky Hiadorné
rendi zárda	róm. kat. egyház	Ternajgó József
Kovács Ede	Dr. Orient Gyula	Dr. Tóth Endre
Kovács Endre	Ornstein József	Özv. E. Ujváry Károlyné
Dr. Kozma Imre	Rajka Árpád	Valentini Antal
Kolozsvári unit. egyház	Dr. Richter Aladár	Dr. Vályi Gábor
Köblös Zoltán	Sárga János	Gr. Wass Albert
Kristó Imre	Seszták János	Br. Wesselényi Miklós
Lux Kálmán	Id. Simonfi István	Winterfeld Nándor
Majoros Lajos	Stenner Frigyes	Wolf Sándor

Kolozsvár, 1905. május 21.

DR. PÓSTA BÉLA,
egyetemi ny. r. tanár,
igazgató.

ÚJ KÖNYVEK.

Böhm Károly: Az „Idea“ és „Ideál“ értékelméleti fontossága. (Különnyomat a M. Filozófiai Társaság Közleményeinek XV. füzetéből). Budapest, 1905. 8-r. 35 l.

Banczik Samu: Nagyajtai és Miklósvárszéki Cserei Mihály (Doktori értekezet). Kolozsvár, 1905. 83 l.

Bartók György dr.: Az igazak örökké élnek. Dr. gróf Kuun Géza koporsója fölött. Kolozsvárt, 1905. 8-adrét 7. l.

Büchler Rózsa: Schiller Wilhelm Tell-jének keletkezési történelme. A költő halálának centenáriuma alkalmából. (Doktori értekezés.) Kolozsvár, 1905. 8-adr. 37 l.

Csokonai Vitéz Mihály válogatott munkái. A költő halálának százados évfordulójára kiadta a Csokonai-kör, sajtó alá rendezte *Kardos Albert* a Csokonai-kör titkára. Debreczen 1905. 8-adr. 176. képekkel.

Dobos Ferencz: Az Ádria uralmának kérdése a XIV-ik században. (Doktori értekezés). Kolozsvár, 1905. 8-adrét. 84 l.

Dézsai Lajos dr.: Balassa és Rimay Istenes énekeinek bibliographiája. (31 hasonmással.) Budapest, 1905. 8-adrét 104 l.

Dézsai Lajos: Az irodalomtörténet módszerei. I. rész. Budapest, 1904. 8-adr. 108 l. Ára 2 kor.

Dézsai Lajos: Adatok a mértékes verselés történetéhez (Magyar István versei 1600-ból.) Budapest, 1904. 8-adr. 11 l. Ára 50 fillér.

Dézsai Lajos: A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. (M. Irodalomtört. Értekezések. Szerk. *Dézsai Lajos*. 1. füzet.) Budapest, 1904. 8-adr. 23 l. Ára 1 kor.

Dézsai Lajos: Mikes fordításairól. (U.-ott 3. f.) Budapest, 1905. 8-adr. 20 l. Ára 1 kor.

Dézsi Lajos: Mankóczy István viselt dolgai. (U.-ott 4. füz.) Budapest, 1905. 8-adr.

Eisler Mátyás dr.: Maimuni és az Agada. (Különnyomat a „Bloch Mózes emlékműből.”) Budapest, 1905. 8-adr. 16 l.

Görög Ferencz dr.: Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. (Különlenyomat az Erdélyi Múzeumból.) Kolozsvár, 1905. 8-adrét. 32 l.

Hegedűs István: Petrarca „Szózatja” és egyik latin költői levele. (Akad. Értekezések a nyelv- és széptud. köréből XIX. k. 6 sz.) Budapest, 1905. 8-adr. 21 l. Ára 50 fill.

Karácsonyi János dr.: A székelyek hun eredetének kérdése. (Akad. Értekezések a tört. tudományok köréből.) Budapest, 1905. 8-adr.

Kiss Mór dr.: Elmélet, gyakorlat és hazai jogi oktatásunk reformja. Rectori székfoglaló. Kolozsvár, 1905. 8-adr. 27 l.

Kiss Menyhért: Verőfényes emberek. Budapest, (Singer és Wolfner bizománya.) 1905. kis 8-adrét 159 l.

Lersch Ernő: A „Gründler” nyelvjárás alaktani sajátosságai, egybevetve az újfelnémet irodalmi nyelvvél. (Doktori értekezés.) Kolozsvár, 1904. 8-adrét 31 l.

Nielsen Konrád dr.: A lappok Norvégiában. (Különnyomat az Erdélyi Múzeumból. Kolozsvár, 1905. 8-adr. 44 l.

Notter Antal: A Szent-István-Társulat története. Ötvenedik rendes közgyűlése alkalmából a társulat megbízásából írta —. Budapest, 1904. Stephaneum kny. nagy 8-r. 266 l. Ára 3 kor.

Ottenthal (E. von —): Das k. k. Institut für österreichische Geschichtsforschung, 1854—1904. Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes von —. Wien, 1904. Adolf Holzhausen. 8-r. 96 l.

Pozsony vármegye: A Magyarország vármegyei és városai állandó munkatársai központi bizottságának felügyelete alatt írták a Pozsony-vármegyei helyi munkatársak.

Péter János dr.: Erasmus iskolai könyvei. (Különnyomat a „M. Paedagogia” 1904. évf.) Budapest, 1904. 8-adr. 28 l. Ára 1 kor.

Rácz Gyula: Gazdasági önállóság alkotja meg nemzeti és világ gazdasági függetlenségünket. Budapest, 1905. 8-adr. 126 l. Ára 2 kor.

Ráth György: Az iparművészet könyve. A magyar iparművészeti társulat megbízásából szerkeszti —. Második kötet. Budapest, 1905. Athenaeum kny. nagy 8-r. 4, 646 l., 527 szöveggéppel és 86 műmelléklettel.

Récsey Viktor: Ősnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannoniáknál könyvtárban. (Incunabula et hungarica antiqua in bibliotheca S. Montis Pannoniae). Leírta és meghatározta —. Budapest, 1904. Hunyadi Mátyás kny. 8-r. 2, XVI. 240, 2, 212, 4 l. Két hasonmással.

Sass Béla: A debreczeni protestáns egyetem ügyében a Tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése által a II-ik budapesti ev. ref. orsz. zsinathoz intézett fölterjesztés. Debreczen, 1905. 8-adrét 15 l.

Simonyi Zsigmond: A Nyelvtörténeti Szótárról, I. Bartha József, Melich János és Szilasi Móricz közreműködésével írta —. Budapest, 1905. Athenaeum kny. 8-r. IV, 123 l. (Nyelvészeti füzetek. Szerk. Simonyi Zsigmond 15). Ára 1 kor.

Schneller István: Az egyetemi seminariumok ügyében a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem philosophiai kara elé terjesztett javaslat. Kolozsvár, 1905. 8-adrét 36 l.

Sebestyén Gyula dr.: A magyar honfoglalás mondái. Millenniumi díjjal jutalmazott pályamű. II. kötet. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, 1905. kis 8-adrét. 546 l. Ára füzve 6 kor., vászonkötésben 7 kor. 60 fillér.

Sörös Pongrácz: A bakonybéli apátság története. II. A Pannonhalmától való függés kora 1548-tól napjainkig.

Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története. 1519—1524. Makó, 1904. Gaál László kny. 8-r. 34 l.

Szabó László (Bártfai): Ghymesi Forgách Ferencz, 1535—1577. 228 l. A M. Történelmi Társulat kiadása. Budapest, 1904. Athenaeum kny. 8-r. 4, 10 önálló melléklettel s a szövegbe nyomott képekkel. (Magyar Történeti Életrajzok, 1904. XX. évf. 1—2. füzet.) Ára 6 kor. 40 fill.

Szabó László (Bártfai). Ghimesi Forgách Ferencz váradi püspök évkönyvei, tekintettel művelődéstörténeti adataira. Schwartzner-díjjal jutalmazott pályamunka. Budapest, 1904. Athenaeum kny. 8-r. 201 l. (Művelődéstörténeti értekezések, 11 sz.) Ára 3 kor.

Szádeczky Lajos dr.: A bujdosó kuruczok emlékei Törökországban. (Különnyomat a Századok 1904. évf.) Budapest, 1904. 8-adr. 44 l.

Szádeczky Lajos dr.: Dr. gróf Kuun Géza emlékezete. (Különnyomat az Erdélyi Múzeumból). Kolozsvár, 1905. 8-adr. 14 l.

Szeghy Ernő: Japán. Történelmi, föld- és néprajzi vázlatok. Budapest, 1905. Stephaneum kny. 8-r. 182, 2 l. 18 szöveggéppel. Ára 2 kor.

Szekfü Gyula: Adatok Szamosközi István történeti munkáinak kritikájához. Budapest, 1904. Bareza József kny. 8-r. 86. 2 l.

Szendrei János: Miskolcz város története, 1003—1800. Kiadja a város közönsége. Miskolcz, 1904. Forster, Klein és Ludvig kny. Nagy 8-r. 12, 733, 2. l. 5 táblával s a szövegbe nyomott képekkel. (Miskolcz város története és egyetemes helyírata. Második kötet.)

Thót László dr.: Skandinávia a középkor végéig. Budapest, 1905. 8-adr. 48 l.

Tárczy Károly: Nagy Péter czár és Magyarország. (Doktori értekezés.) Munkács, 1905. 8-adr. 94 l.

Téglás Gábor: A dobrudzsai emlékek jelentősége Dácia történetében. Budapest, 1905. 8-adr. 17. l.

Wolfner Pál dr.: Osztályharcok a XIX. században. Budapest, 1905. kis 8-adr. 135 l. Ára 2 kor.

Zalai János: Janus Pannonius mint utánzó. (Nyelvi szempontból, tekintettel a klasszikus költőkre és prózáírókra.) Fogaras, 1905. 8-adrét. 102. l.